

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Přechylování v současné češtině a genderová korektnost

Gender inflection, feminine formation and gender correctness

Bakalářská práce

Martina Žváčková

Česká filologie

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne: 29.6. 2023

Podpis:

Poděkování:

Ráda bych poděkovala mému vedoucímu práce PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D. za odborné vedení, udílení cenných rad a také za čas, který mně a mé práci věnoval. Dále chci také poděkovat svým spolubydlícím za to, že pro mě byli po celou dobu důležitou oporou.

Obsah

Úvod.....	6
1. Přechylování.....	8
1.1 Příjmení	9
1.2 Přechylování příjmení.....	10
1.3 Teoretický základ pro přechylování příjmení	11
1.3.1 Příjmení je v prvním pádě zakončeno ve výslovnosti na souhlásku tvrdou, případně tzv. pravopisně obojetnou souhlásku	11
1.3.2 Příjmení je v prvním pádě zakončeno ve výslovnosti na souhlásku měkkou, případně tzv. pravopisně obojetnou souhlásku	12
1.3.3 Příjmení v prvním pádě zakončená ve výslovnosti na samohlásku	12
1.3.4 Příjmení je tvaroslovné přídavné jméno tvrdé, vzor mladý	15
1.3.5 Příjmení je tvaroslovné přídavné jméno měkké, vzor jarní	16
1.3.6 Příjmení je ve tvaru přídavného jména přivlastňovacího	16
1.4 Přechylování příjmení z jazykového a společenského hlediska	16
1.5 Přechylování příjmení z hlediska právní a jazykové normy.....	16
1.5.1 Příjmení a veřejná komunikace	19
1.6 Přechylovat či nepřechylovat?	20
2 Gender.....	24
2.1 Genderová lingvistika.....	25
2.2 Generické maskulinum	26
2.3 Genderová identita.....	28
2.4 Genderové role	29
2.5 Genderové stereotypy	31
2.6 Genderová kultura	32
3 Praktická část	34
3.1 Případová studie	34

3.2	Dotazníkový průzkum	35
3.3	Etika výzkumu	36
3.4	Struktura vzorku respondentů.....	39
3.4.1	Rozdělení respondentů podle pohlaví.....	39
3.4.2	Rozdělení respondentů dle nejvyšší dosaženého vzdělání	39
3.4.3	Rozdělení respondentů podle věku	40
3.5	Vyhodnocení dotazníku	41
3.6	Celkové vyhodnocení výzkumu	48
Závěr	53
Anotace	55
Résumé	56
Seznam literatury	57
Přílohy	62

Úvod

Téma genderové korektnosti je v dnešní době aktuální a hodně diskutované. S tím souvisí i přechylování. Jsou o něm nahrávané podcasty¹, psané články na internetových platformách a čím dál tím více je zastáván názor, aby si všichni byli rovni a abychom se navzájem všichni respektovali.

Mojí motivací k vypracování tohoto tématu bylo zjistit, jak o této problematice uvažuje mé okolí, případně jestli se o ni zajímají, anebo to naopak vůbec neřeší. Hlavním tématem této bakalářské práce je genderová korektnost, se kterou úzce souvisí i přechylování ženských příjmení v českém jazyce. Bakalářská práce je rozdělena na dvě části: teoretickou a praktickou.

V teoretické části jsou dvě hlavní kapitoly. První z nich je věnována samotnému přechylování, dále je v ní konkrétní specifikace přechylování příjmení i další obecné informace, které se tohoto tématu týkají. Navazující podkapitoly se soustředí na teoretický základ pro přechylování a výhody a nevýhody celého procesu. Jsou zde zmíněna i pravidla pro přechylování z hlediska jazykové a právní normy. Také je důležité připomenout, jak s ženskými příjmeními zachází média. V další kapitole je detailněji objasněn pojem gender. S ním přímo souvisejí podkapitoly týkající se genderových stereotypů, genderové kultury nebo genderové identity. Gender, genderová identita i genderová korektnost jsou široce rozsáhlým tématem, do kterého spadá právě i přechylování příjmení. To souvisí s tím, jak sami sebe vnímáme a jak chceme, aby nás vnímalo okolí. Je tedy i otázkou přístupu, jak přijímáme okolí a jestli jsme schopni akceptovat názory a postoje ostatních lidí, někdy i přesto, že s tím sami nesouhlasíme. Mimo jiné je v práci věnována pozornost i generickému maskulinu, které se v českém jazyce stále běžně užívá.

Praktická část je realizována pomocí dotazníkového šetření, který je metodou případové studie. Ta tedy bude vycházet právě z výsledků získaných na základě vyplněných dotazníků. Budu odpovídat na předem stanovené výzkumné otázky. Cílem práce je vyhodnocení dotazníkového šetření, za pomoci něhož si odpovím na předem stanovené otázky.

¹ Podcast – Nová generace – vztahy, sexualita a gender ve škole – podcast NPI ČR – k nalezení na Spotify, odkaz: <https://open.spotify.com/show/7CvDphUInOJXUYNv7PnsdM>. (zhlédnuto v červenci 2022). Dalším příkladem je epizoda z podcastu Balanc – Muž je pro rovnoprávnost, ale uklízí žena. S Šárkou Homfray o proměně genderových rolí – k nalezení na Spotify – odkaz: <https://open.spotify.com/episode/3Jd0NaDCXgEpNELsnJnwty> (zhlédnuto 22.3. 2023).

Tedy:

1. Je mladší generace více přístupná nepřechylování příjmení?
2. Mají respondenti tendenci přechylovat spíše česká než zahraniční příjmení?
3. Představí si lidé při užití generického maskulina pouze muže, nebo obě pohlaví?

Účelem celého dotazníku je zjistit názor určitého výseku veřejnosti na přechylování příjmení. Odpovědi respondentů jsou získávány pomocí elektronického dotazníku, který byl zveřejněn na sociální síti Facebook a rozesílán mezi další potenciální respondenty. Zároveň tato práce zkoumá, jestli je věk a pohlaví relevantní na vytvoření si názoru na určitá aktuální témata. Mým cílem je tedy mimo jiné zjistit, jestli jsou velké rozdíly v přístupu k přechylování různých příjmení (českých a zahraničních), případně jaké formy lidé preferují a s jakým přístupem lidé pohlížení na používání generického maskulina.

1. Přechylování

V češtině (a samozřejmě i v jiných jazycích) je jen velmi málo podstatných jmen (substantiv), která samotná svým lexikálním významem označují bytost buď jediné rodu mužského, nebo naopak jediné rodu ženského. Akademická gramatika spisovné češtiny říká, že přechylování je zařazeno do slovtvorných procesů, při kterých dochází ke změně základního tvaru substantiva (často mužského pohlaví) na tvar jemu odvozený. Ten bude opačného pohlaví ke tvaru základnímu. (Štícha a kol., 2013; s. 150).

Nový encyklopedický slovník češtiny definuje přechylování jako vztah, ve kterém jedno ze jmen je základní, a to druhé je od něj odvozené, jinak řečeno, změní se jeho přirozený rod. V příkladu dvojice slov otrok – otrokyně, je slovo otrok základním slovem v podobě maskulina, kdežto slovo otrokyně je slovo od něj odvozené do rodu feminina. (Ziková, 2017).

„Podstata slovtvorného procesu přechylování spočívá v tom, že se z rodově nepříznakových jmen derivují jména rodově příznaková. Nemění se přitom lexikální třída báze lexému, ale pravidelně se mění hodnoty rysů [MASK] nebo [FEM], jež jsou funkcemi sémantické kategorie přirozeného rodu [SEX]. Rodově nepříznaková jména, která jsou potenciálními bázemi pro přechylování, mají hodnoty uvedených rysů [SEX: [+MASK, +FEM]], a rodově příznaková jména, která přechylováním vznikají, mají hodnoty rysů [SEX: [-MASK, +FEM]] nebo [SEX: [+MASK, -FEM]].“ (Ziková, 2003; s.126). Jako příklad ve své studii Ziková uvádí dvojici učitel – učitelka, žába – žabák. Žába a učitel jsou báze jména bez příznaku, která mohou odkazovat k bytostem mužského i ženského pohlaví. Naopak přechýlená jména učitelka a žabák jsou rodově příznaková, tudíž odkazují pouze k ženskému (učitelka) nebo mužskému pohlaví (žabák). (Ziková, 2003; s.126)

Podle Čmejrkové (Čmejrková, 2002) téměř každé maskulinum má svou přechýlenou podobu, pokud dává smysl a lze si představit příslušnou referenci. Genderová lingvistika klade důraz na fakt, že odvozování feminin od maskulin působí jako sekundární, avšak je nutné zmínit, že derivace feminin je procesem centrálním a bývá vnímán jiným způsobem než třeba v jazyce anglickém.

1.1 Příjmení

Příjmení tvoří ve slovní zásobě národa zvláštní skupinu. Nenesou význam slova, z něhož vznikla, často se od něho liší pravopisem i skloňováním. Ustáleně označují nositele, jsou dědičná zpravidla po otci, v českém jazykovém prostředí přecházejí obvykle v přechýlené podobě na manželku a na dcery – i když se při sňatku snoubenci mohou dohodnout, že si žena ponechá své dosavadní příjmení, popřípadě že ženino příjmení budou používat oba manželé i jejich děti. (Moldánová, 2010; s.7).

Každý z nás má dvě jména – rodné jméno a příjmení. Rodné jméno nám dávají rodiče těsně po narození – po úřední stránce je nazýváno rodným jménem. Dříve a dnes v hlavně křesťansky založených rodinách se jména dávala až při křtu, což osvětluje jeho pojmenování. Jméno osobní bylo hodně dlouhou dobu převládajícím pojmenováním osoby. Je možné dohledat, že ještě v 18. století se seznamy osob uspořádávaly právě podle jmen osobních. Pokud se v textu pojmenování jedné a té samé osoby objevovalo několikrát, příjmení se objevilo jen při první zmínce a poté už osoba byla nazývána pouze jménem osobním. (Moldánová, 2010; s.7).

Nejvíce příjmení vznikalo ze jmen osobních, někomu říkali *Petříček*, jméno mu zůstalo a potom, až byl starší, tak jméno přešlo i na jeho rod a stalo se dědičným. Osobní jména byla ze začátku na našem území všechna domácího původu, až kvůli křesťanství přišel zvyk dávat dětem jména cizího původu, například nejvíce se používala jména římská, biblická, německá. Ostatně i jména cizí se jazyku českému tak přizpůsobila, že takřka znárodněla a dnes již nikdo necítí, že by cizím bylo jméno například *Matěj* nebo *Jiřík*. (Kotík, 1897; s. 6).

Pro zajímavost je v České republice více než 490 817 používaných příjmení, nejčastějším z nich je *Novák*. (Knappová, 2017) Ten má podobnost i v jiných jazycích: německý *Neumann*, anglický *Newman*, polský *Nowak*. Hlavním důvodem, proč je příjmení *Novák* tak časté, je to, že novost byla primárním znakem pro rozlišení člověka, když zavítal do nové společnosti jako třeba do uzavřeného kolektivu. Z příjmení, která jsou cizího původu, u nás první příčku obsadil *Müller* (z německého mlynář). (Moldánová, 2010; s. 10)

Pravopis příjmení někdy bývá velmi zajímavý, jedním z důvodů je nesoulad písařů v jejich zvycích nebo třeba starý pravopis. Ve srovnání s rodnými jmény se příjmení neřídí dobovou pravopisnou kodifikací. Velmi často se tak přenášejí z generace na generaci. (Pleskalová, 2017).

Některá příjmení stejného znění mohou být uvedena hned pod několika tvary, např. *Ševců* a *Šefců*. Výkyvy kvantity, záměny *i>y*, uchování spřežkového pravopisu, spodoba znělosti atd. přispívají tomu, že příjmení dříve naprosto identická se od sebe odcizila a dnes jsou již brána jako samostatná. Takto to funguje hlavně u příjmení domácího původu, ještě více zřetelné to pak je u těch německého původu, které se do české země dostaly pod vlivem různých historických, národnostních a společenských událostí. Velmi často vedle sebe stojí podoba korektní spolu s nářeční podobou i podobami s různými stupni počeštění (*Müller – Miler, Schmidt – Šmíd, Schwarz – Švarc a Švorc*). (Moldánová, 2010; s .25).

Po pravopisné stránce příjmení musí být psána způsobem, jak jsou zachycena v rodných dokladech jedinců, a to bez ohledu na současnou normu našeho pravopisu. Pokud je jedinec s pravopisnou podobou svého příjmení nespokojen, v souladu se zákonnými možnostmi může zažádat o jeho změnu. Do veřejných listin se pak zapisují v podobě nominativu singuláru. (Pleskalová, 2017).

1.2 Přechylování příjmení

Přechylováním příjmení se rozumí tvoření ženských podob příjmení z mužských, a to domácího i cizího původu. Přechylování v běžné komunikaci není nařízeno zákonem, vyhláškou ani předpisem, tudíž je nepovinné. Český jazyk je jazykem flektivním, což znamená, že vyjadřuje gramatické funkce pomocí flexe (skloňování, ohýbání, přípony). Smyslem přechylování je rozeznávání rodů se záměrem vyhnout se nedorozumění. Jednou z možností je i možnost příjmení nepřechylovat a nechat jej v základní podobě, s čímž ale přichází problém toho, jak daná příjmení skloňovat, případně to, jakou roli příjmení ve větě hraje (podmět nebo předmět). (Internetová jazyková příručka, 2008–2023).

Český jazyk je flektivním typem jazyka, a proto přechylování příjmení úzce souvisí s jejich skloňováním. Přechylování ženských příjmení z mužských tvarů příjmení je typické pro slovanské jazykové systémy, které umožňují následné skloňování jména a v případě cizích příjmení potom jejich správné zařazení do jazykového systému. Skloňování příjmení se řídí hlavně podle jejich podoby při výslovnosti, u českých příjmení často shodné s podobou psanou. Jestliže se cizí příjmení začleňuje do českého skloňovacího systému, pak se přihlíží i k jejich psané podobě, jelikož její respektování daleko lépe umožní určit původní podobu tohoto jména. (Knappová, 2008; s. 34).

1.3 Teoretický základ pro přechylování příjmení

Následující výklad vychází z rozdělení ve druhém vydání příručky Miloslavy Knappové *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Příjmení jsou proto rozčleněna a podrobněji popsána z hlediska výslovnosti jejich zakončení ve tvarech nominativu singuláru. Samotný výklad poté vychází i ze současných mluvnic, jako je *Mluvnice češtiny 2* a *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Také je čerpáno z přehledu, který je uveden na stránkách Internetové jazykové příručky. Příjmení s flektivní zvláštností, které přímo ovlivňují jejich způsob přechylování, jsou zmíněny také. Účelem této kapitoly je zjistit a více přiblížit, jakým způsobem se příjmení přechylují, a do jakých skupin se na základě jejich podob zařazují. V praktické části pak bude cílem zjistit, zda respondenti preferují přechýlené či nepřechýlené tvary příjmení v souvislosti se zněním a původem jednotlivých příjmení.

1.3.1 Příjmení je v prvním pádě zakončeno ve výslovnosti na souhlásku tvrdou, případně tzv. pravopisně obojetnou souhlásku

Do této skupiny patří příjmení jak domácího, tak i cizího původu, která jsou zakončená na souhlásku. Velkou skupinu těchto příjmení můžeme přechylovat pomocí přípony *-ov(á)*: (*Kováč – Kováčová*). Před koncovou souhláskou může stát pohybné *-e-*, *-o-*, *-a-*, které se v některých případech vypouští a v některých ponechává.

Pohybné *-e-* se u příjmení zakončených na *-ek*, vysouvá: *Pánek – Pánková, Zimek – Zimková*. Hlavně u příjmení českého původu zakončených na *-el*, *-er* se pohyblivé *-e-* ponechává: *Xaver – Xaverová*, jen výjimečně se vysouvá: *Havel – Havlová*. Pokud jde o cizí příjmení, jejichž nositeli jsou Češi, vysouvání *-e-* kolísá: *Chyrchel – Chyrchlová i Chyrchelová*. Pokud jsou nositeli těchto příjmení cizinci, pak pohybné *-e-* zůstává: *Pfeffer – Pfefferová*. Pohybné souhlásky *-o-* a *-a-* můžeme vypustit, ale často se ponechávají: *Dubak (Dubka i Dubaka) – Dubková, Dubaková*. (Komárek a kol., 1986; s. 354).

U českých polatinštěných příjmení končících na *-ius* se zpravidla koncovka *-us* vypouští, řidčeji se ponechává: *Mathesius (Mathesia i Mathesiuse) – Mathesiová, Mathesiusová*. (Komárek a kol., 1986; s. 354).

Příjmení, které končí na *-c* vyslovované jako [k] se při skloňování může zapisovat s *-c* i s *-k*, při přechylování se ale písmeno *c* vždy nechává: *Balzac [balzak] – Balzacová*.

Z francouzských příjmení zakončených v psané podobě na dvě souhlásková písmena, nejčastěji na *-rd*, *-rt*, *-nd*, *-ns* můžeme druhé z těchto písmen při přechylování i skloňování ve výslovnosti vypustit, ale v psané podobě musí zůstat: *Flaubert* [flóbér] – *Flaubertová* [flóbérová] i [flóbértová]. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023).

U francouzských příjmení, která končí na nevyslovované *-es*, se tato písmena při zapsání přechýleného tvaru ponechávají: *Jammes* [žam] – *Jammesová* [žamová.] (Internetová jazyková příručka, 2008-2023). U anglických a francouzských příjmení zakončených v psané podobě na nevyslovované *-e* se toto písmeno při zápisu přechýleného tvaru může vypustit i ponechat: *White* – *Whitová* – *Whiteová*. (Komárek a kol., 1986; s. 355).

1.3.2 Příjmení je v prvním pádě zakončeno ve výslovnosti na souhlásku měkkou, případně tzv. pravopisně obojetnou souhlásku

V zakončení příjmení tohoto typu může stát pohybné *-e-*, které se u domácích příjmení, která mají zakončení na slootovorný sufix *-ec*, vypouští: *Sumec* – *Sumcová*.

U příjmení cizího původu zakončených na slootovorný sufix *-ec* a domácích příjmení končících na *-eš* se pohybné *-e-* ponechává: *Zieleniec* – *Zieleniecová*; *Rubeš* – *Rubešová*. Často kolísají jména, která jsou v souladu s jistým rodinným uzlem: *Švec*, *Kadlec* (*Švece* i *Ševce*) – *Švecová* i *Ševcová*. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023). Cizí příjmení zakončené na nevyslovované *-i* nebo *-y*, které má vliv na výslovnost (např. v maďarštině nebo rumunštině), se při přechylování zachovává: *Nagy* [nať] – *Nagyová* [naďová]. U germánských jazyků, které mají příjmení zakončené na *-y*, případně *-i* vyslovované jako [j], se písmeno ponechává v psané i vyslovované podobě: *Hemingway* [hemingvej] – *Hemingwayová*. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023).

Anglická příjmení, která končí v psané podobě na písmena *-th*, jejichž správná anglická výslovnost je v češtině často nahrazována hláskou [s] nebo [t], se přechylují připojením přípony *-ov(á)* k plnému mužskému tvaru příjmení: *Smith* [smis] – *Smithová*. (Komárek a kol., 1986; s. 357).

1.3.3 Příjmení v prvním pádě zakončená ve výslovnosti na samohlásku

Příjmení zakončená ve výslovnosti na samohlásku [a], [á]

Koncová samohláska *-a* u slovanských příjmení odpadá a přípona *-ov(á)* se připojuje k předcházející souhlásce: *Svoboda* – *Svobodová*, *Pavlica* – *Pavlicová*.

Neslovanská příjmení, která končí na *-ka*, *-ca* vyslované [ca], se při skloňování mohou zapisovat s *k* nebo *c*, při jejich přechylování se v psané podobě nechává písmeno *-c* a sufix *-ov(á)* se připojuje buď k základu mužského tvaru příjmení, nebo k jeho plné podobě: *Mosca* [moska] – *Moscová* – *Moscaová*. (Kappová, 2008; s. 55). Neslovanská příjmení, ve kterých koncové *-a* předchází jiné samohlásce, se přechylují od zkráceného základu: *Kroa* – *Kroová*. U cizích příjmení zakončených v psané podobě na *-á* se přechylovací sufix *-ov(á)* přidává k plné podobě mužského příjmení: *Jahjá* – *Jahjáová*. (Internetová jazyková příručka, 2008–2023).

Francouzská příjmení zakončená v psané formě na *-oy* [oa] se přechylují od plného základu a tímto způsobem přechýlená příjmení ve výslovnosti koncové [a] odsouvají: *Mauroy* [moroa] – *Mauroyová* [morojová]. U jiných francouzských příjmení zakončených ve výslovnosti na [a] a v psané podobě na souhlásku *-d*, *-t*, *-s*, *-x* nebo skupinu *-ois*, *-oix* [-oa] se tato písmena při přechylování vyslovují: *Dumas* [dyma] – *Dumasová* [dymasová]. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023).

Příjmení zakončená ve výslovnosti na samohlásku [o], [ó]

Při skloňování a přechylování slovanských příjmení jejich koncová samohláska *-o* odpadá a pádové koncovky spolu s přechylovací příponou se klasicky přilepují k souhlásce, která předchází: *Blažko* – *Blažková*. V jednoslabičných příjmeních se pádové koncovky i přípona *-ová* připojují k plnému tvaru mužského příjmení: *Ngo*- *Ngoová*, *Ngo*.

U příjmení, která při vyslovování končí na [ó], případně i v psané formě, se sufix *-ov(á)* přidává k plnému tvaru mužského příjmení: *Andó* – *Andóová*, *Andó*. Pokud je příjmení zakončeno na *-oó*, pak se koncové *-o* při přechylování vypouští: *Kroó* – *Króová*.

Francouzská příjmení zakončená v psané podobě na *-eau* vyslované jako [o] nebo [ó] a anglická příjmení zakončená v psané podobě na nevyslovanou souhlásku, nebo na skupinu těchto písmen přechylovací příponu *-ov(á)* připojují k plnému tvaru mužského příjmení: *Rousseau* [rusó] – *Rousseauová* [rusóová].

Příjmení, která při jejich psaném znázornění končí na souhlásku *-d*, *-t*, *-s*, *-z* nebo skupinu písmen *-aux*, ale ve výslovnosti na [o], [ó] se také přechylují z plného tvaru mužského příjmení a souhlásková písmena se při přechylování vyslovují: *Carpeaux* [karpo] – *Carpeauxová*. Podobně to funguje i s německými příjmeními zakončenými na *-ow* vyslované jako [ó] nebo [ov]: *Basedow* [bazedó] i [bazedov] – *Basedowová*. (Knappová, 2008; s. 59).

Příjmení zakončená ve výslovnosti na samohlásku [e], [é], v psané podobě i na -ě

U českých příjmení koncové *-e* při přechylování odpadá: *Kaše – Kašová*. V souladu s rodinnou zvyklostí mohou být i výjimky: *Pintě – Piniřová – Pintěová*. Pokud jde o příjmení komponovaná nebo spřežková, pak se mohou ponechat i nesklonná a nepřechýlená: *Osolsobě – Osolsobová – Osolsobě*. Některá příjmení mohou mít základ rozšířený o kmenotvorný sufix *-et*, který se pak objevuje i v přechýlených tvarech těchto příjmení: *Kníže – Knížetová – Knížová*. (Komárek a spol., 1986; s. 359).

U cizích příjmení se k základu mužského tvaru bez koncového *-e-*, nebo k plnému tvaru mužského příjmení při přechýlení přidává sufix *-ov(á)*: *Heine – Heinová – Heineová*. Cizí příjmení zakončená v psané formě na *-é*, které je zachováno i ve výslovnosti, se přechylují přidáním sufixu *-ov(á)* k celému základu příjmení: *Doré – Doréová*. Příjmení zakončená v psané podobě na *-ée* se koncové *-e* při přechylování odsouvá: *Grée – Gréová*. Příjmení zakončená na *-ee* si koncové *-e* ponechávají: *Klee [klé] – Kleeová*. Stejně tak to funguje i u ostatních cizích příjmení, ve kterých vyslovované [e] má jinou podobu než písmena *-e, -é*: *Nexø [nekse] – Nexøová*. Při přechylování francouzských příjmení zakončených na *-t, -r, -s, -z, -x* se tato písmena vyslovují: *Daudet [dode] – Daudetová [dodetová]*. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023).

Příjmení zakončená ve výslovnosti na samohlásku [i], [í]

Příjmení českého původu s tímto zakončením je pramálo. Přechylování těchto příjmení tvoříme příponou *-ov(á)* a vypuštěním koncovky, případně lze příjmení nechat i v podobě nesklonné a nepřechýlené: *Bezstarosti – Bezstarostová – Bezstarosti*. Česká příjmení zakončená na *-í* vzniklá z rodných jmen se mohou přechylovat, nebo také mohou zůstat v podobě nesklonné a nepřechýlené: *Zelí – Zelová – Zelí*. Podobně to funguje i u cizích příjmení orientálního typu: *Gándhí – Gándhiová – Gándhí*. (Knappová, 2008; s. 69).

Cizí příjmení v psané podobě končící na samohlásku vyslovovanou jako [i] nebo [y] jiné než *-i, -y* se sufix *-ov(á)* přidává k nezkrácenému základu mužského tvaru příjmení: *Curie [kiri] – Curieová*. Pokud je v psané podobě na konci slova souhláska, pak se v přechýlených tvarech vyslovuje: *Denis [deny] – Denisová [denysová]*. Pokud se nejedná o skupinu *-gh*, která je výjimkou: *Leigh [lí] – Leighová [líová]*. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023).

Příjmení zakončená ve výslovnosti na [u], [ú]

Česká příjmení zakončená na *-ů* se zpravidla nechávají ve formě nesklonné a nepřechýlené, případně v souladu s rodinnou tradicí se mohou přechylovat pomocí sufixu *-ov(á)*, který je připojen k základu bez koncového *-ů*: *Martinů – Martinů – Martinová*. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023).

Příjmení domácího původu se zakončením na *-au* se skloňuje stejně jako základové příjmení, tedy: *Dočekau – Dočekauová (Dočekal – Dočekalová)*. Pokud jsou tato příjmení cizího původu a v jejich psané podobě se před koncovým *-u* nachází souhláska, nebo *-a*, příp. *-ou* vyslovované [u], pak koncové *-u-* při přechylování zůstává: *Landau – Landauová*. Rumunská příjmení končící na *-eanu* si mohou koncové *-u* ponechat i odsouvat: *Roseanu – Roseanuová – Roseanová*. (Knappová, 2008; s. 68). Příjmení zakončená na *-escu* při přechylování koncové *-u-* odsouvají: *Aigiriu – Aigiriová*. Cizí příjmení může být v psané podobě zakončené na jinou samohlásku vyslovovanou jako [u] nebo [ú], základem ve většině případů je plná podoba mužského příjmení: *Marlowe [marlou] – Marloweová, Jaloux [žalu] – Jalouxová [žaluzová]*. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023).

1.3.4 Příjmení je tvaroslovné přídavné jméno tvrdé, vzor mladý

Do této skupiny se řadí příjmení českého a cizího původu, která v mužském tvaru končí na *-ý, -oj, -y, -yj, -i, -ij*. Skloňování a přechylování těchto příjmení dost často probíhá naprosto pravidelně: *Nevrlý – Nevrlá*. U příjmení, která mají nejasný původ a jsou zakončená na *-ý*, se přechýlení řeší více způsoby. Buď můžeme příponu *-ov(á)* přidat k plné nebo zkrácené podobě mužského příjmení, anebo je možné přechylovat podle deklinačního typu tvrdých adjektiv zastoupených vzorem mladý: *Kubý – Kubá, Kubýová, případně Kubová*.

Následujícím typem příjmení jsou ta se zakončením na *-ých, -ich, -ech*. Tato příjmení signalizují příslušnost k rodině a velmi často, ať už při přechylování anebo při skloňování, zůstávají beze změny tvaru, tedy v nesklonné a nepřechýlené podobě: *Tichých – Tichých*. Pokud jsou nějaká z těchto příjmení méně častá, anebo jsou jihoslovanského původu zakončená právě na *-ich, -ech, -iech*, tak je můžeme buď přechylovat pomocí klasické přípony *-ov(á)*, anebo je můžeme nechat v podobě nepřechýlené a nesklonné: *Minarových – Minarovýchová, Minarových*. (Knappová, 2008; s. 78).

1.3.5 Příjmení je tvaroslovné přídavné jméno měkké, vzor jarní

V této skupině nalezneme jak domácí, tak i jména slovanská, která byla původně přídavnými jmény měkkými se zakončením na *-í*, *-ij* po měkké souhlásce. Skloňují se podle vzoru jarní, což způsobuje, že ženská podoba je totožná s tou mužskou: *Starší – Starší*. Příjmení, která jsou typu *Krejčí*, *Kočí* a *Ovčáři*, vznikly z podstatných jmen a jsou tedy skloňována podle pravidel těchto jmen a můžeme je přechylovat s příponou *-ov(á)*: *Krejčí – Krejčí, Krejčová*. U příjmení zakončených na *-ij* jsou ženské podoby příjmení zakončeny na *-í*: *Golubničij – Golubničí*. (Knappová, 2008; s. 78).

1.3.6 Příjmení je ve tvaru přídavného jména přivlastňovacího

Do této skupiny spadají příjmení česká, *-ův*, *-ůj*, která se používají hlavně v nesklonné a nepřechýlené podobě, je ale možné je skloňovat i přechylovat: *Petrůj – Petrůje, Petrůj, Petrůjová*. Ke slovenským příjmením, která končí na *-je*, *-ove* se sufix *-ov(á)* přidává k mužskému tvaru bez koncové samohlásky, případně mohou zůstat i nepřechýlená: *Petreje – Petřejová, Petreje*. Příjmení slovenská zakončená na *-ovie* se nesklonují a ženský i mužský tvar je totožný: *Matejovie – Matejovie*. (Internetová jazyková příručka, 2008-2023).

1.4 Přechylování příjmení z jazykového a společenského hlediska

Velmi často se ve společnosti setkáváme s dotazem, proč vlastně v češtině přechylujeme, a z jakého důvodu neodlišujeme alespoň příjmení domácího a zahraničního původu. Dokonce existují i názory, které tvrdí, že přechylování příjmení je úkaz, jež patří do minulosti, příjmení tím prý překrucují a nositelky těchto přechýlených příjmení hlavně cizího původu se tím zneuctívají. (Knappová, 1992; s.12).

Každý jazyk cizí jméno a příjmení do svého systému přijímá způsobem, který mu umožní tato slova vyslovovat a skloňovat. I my fakticky vzato přijímáme, že v cizích jazycích naše příjmení nesou jinou podobu, často mizí diakritická znaménka, vyslovují a skloňují se jinak, než jsme zvyklí. (Knappová, 2008; s. 37).

1.5 Přechylování příjmení z hlediska právní a jazykové normy

Knappová (Knappová, 2002; s.80) říká, že přechylování příjmení, stejně tak jako jeho skloňování, je nedílnou součástí českého mluvnického systému, který se v českém jazyce vyvíjel od nejstarších dob společně s příjmeními. O přechylování ženských příjmení se mimo jiné něco můžeme dočíst i v Ottově slovníku naučném.

Ustálení povinnosti mít dědičné příjmení bylo založeno před více než dvěma sty lety, také se v něm lze dočíst, že vznikaly zákony usměrňující v Rakousku-Uhersku zápis osobních jmen do oficiálních dokladů. Dělo se tak hlavně z důvodů ekonomických a vojenských.

Prvním zákonným opatřením týkající se závaznosti užívání příjmení byl patent Josefa II. z roku 1786. Díky tomu se příjmení stalo klíčovým identifikačním znakem, zatímco rodné jméno až druhořadým. Příjmení totiž určuje příslušnost k určité rodině a rodu, kdežto rodné jméno od sebe rodinné příslušníky odlišuje. I proto jsou tato jména volitelná, zatímco příjmení jsou dědičná. (Knappová, 2002; s.80)

„Přechylování příjmení vyplývá ze samotné povahy českého jazyka, z potřeby začlenit ženská příjmení do mluvnického systému češtiny. Přípona -ová/-á je užitečná nejen proto, že jednoznačně informuje, zda mluvíme o muži, či ženě, ale především umožňuje příjmení skloňovat.“ (Cibulka, Saturová, 2007).

Od 1. 7. 2001 platí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení. V § 68 se praví: „Fyzická osoba, které byl matričním úřadem vydán matriční doklad, má povinnost užívat v úředním styku příjmení, popřípadě více příjmení, která jsou uvedena na tomto matričním dokladu.“ Dále říká, že „rodným příjmením se rozumí příjmení uvedené v knize narození při narození dítěte, určení otcovství nebo osvojení do nabytí svéprávnosti dítěte a v souvislosti se změnou pohlaví.“ (AION CS, 2010-2023)

§ 69 hovoří o tom, že příjmení žen se vytváří na základě pravidel daných českou mluvnicí. Dále jsou zde popsány výjimky, u kterých je možné příjmení zapsat do matriční knihy v nepřechýlené podobě. Tyto výjimky souvisí pouze s právní záležitostí. (Knappová, 2003).

„Při zápisu uzavření manželství nebo vzniku partnerství lze na základě žádosti ženy, již se uzavření manželství nebo vznik partnerství týká, uvést v matriční knize příjmení, které bude po uzavření manželství nebo vstupu do partnerství užívat, v mužském tvaru.

Při zápisu narození dítěte lze na základě žádosti rodičů uvést příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru. Není-li jeden rodič znám, je rodičovské odpovědnosti zbaven nebo je výkon jeho rodičovské odpovědnosti v této oblasti omezen nebo pozastaven, zapíše se mužský tvar příjmení dítěte ženského pohlaví podle prohlášení druhého z rodičů.

Při zápisu úmrtí cizinky se uvede v matriční knize příjmení ženy, již se zápis týká, v mužském tvaru, je-li jeho užívání prokázáno matričním dokladem, popřípadě jinou veřejnou listinou.“ (AION CS, 2010-2023).

§ 69a říká: „Na základě žádosti ženy, jejíž příjmení je zapsáno v matriční knize v souladu s pravidly české mluvnice, lze uvést její příjmení v mužském tvaru.

Na základě žádosti rodičů dítěte ženského pohlaví, jehož příjmení je zapsáno v matriční knize v souladu s pravidly české mluvnice, lze uvést jeho příjmení v mužském tvaru. Jde-li o dítě starší 15 let, připojí se k žádosti jeho souhlas, bez něhož nemůže ke změně tvaru příjmení dojít. Není-li jeden rodič znám, je rodičovské odpovědnosti zbaven nebo je výkon jeho rodičovské odpovědnosti v této oblasti omezen nebo pozastaven, zapíše se mužský tvar příjmení dítěte ženského pohlaví podle žádosti druhého z rodičů.

Žádost podle odstavce 1 nebo 2 lze podat u kteréhokoli matričního úřadu nebo u zastupitelského úřadu České republiky.

Do poznámky matričního dokladu matriční úřad nebo registrující matriční úřad vyznačí, odkdy užívá žena nebo dítě ženského pohlaví své příjmení v mužském tvaru.

Uvede-li se příjmení ženy nebo dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru podle odstavce 1 nebo 2, další matriční doklady se vydávají s příjmením v tomto tvaru.

Žádost o užívání příjmení v mužském tvaru lze podat pouze jednou. Veškeré další žádosti o uvedení téhož příjmení v mužském tvaru jsou posuzovány jako změna příjmení (§ 72).“ (AION CS, 2010-2023).

Od roku 2004 vstoupila platnost novela, která umožňovala ženám zápis příjmení v podobě nepřechýlené, avšak po podmínkou, že žena podá žádost a nutností je, aby uvedla alespoň jeden důvod, proč si přeje zapisovat své příjmení zrovna tímto způsobem.

Současná legislativa ženám umožňuje si po svatbě zvolit manželovo příjmení v přechýlené i nepřechýlené podobě. Pokud by žena požadovala zápis v podobě nepřechýlené, je nutné, aby podala žádost, kterou ale nemusí zdůvodňovat. Také může používat spolu se společným příjmením i příjmení předchozí, které se v tomto případě uvádí na druhém místě. Samozřejmě je, že i tohle příjmení může žena používat v nepřechýlené podobě. K celému procesu se vyjádřil i současný ministr vnitra Vít Rakušan, který souhlasím s tím, že ve 21. století je více než v pořádku to, aby sama žena rozhodovala o tom, v jaké podobě chce používat své příjmení a vyjádřil vděčnost za to, že to ženám zákon konečně od 1. 1. 2022 umožňuje. (Dlubalová, 2022).

Pokud jde o změnu příjmení na neutrální, postup je následující: „Matriční úřad povolí na základě žádosti fyzické osoby a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb změnu jména, popřípadě jmen, a příjmení:

- a) na neutrální jméno a příjmení, byla-li zahájena léčba pro změnu pohlaví, nebo
- b) na jiné jméno, popřípadě jména, a příjmení, byla-li léčba pro změnu pohlaví dokončena.

Nepožádá-li fyzická osoba po změně pohlaví o změnu jména a příjmení, matriční úřad uvede v knize narození její příjmení v souladu s pravidly české mluvnice ve tvaru odpovídajícím novému pohlaví; jméno do knihy narození nezapiše a učiní o tom oznámení soudu.“ (AION CS, 2010-2023).

Podmínky pro přechylování a nepřechylování příjmení se postupem času v České republice měnily a je důležité vědět, jaké zákony jsou právě aktuální.

1.5.1 Příjmení a veřejná komunikace

Příjmení cizinek jsme dříve velmi často mohli vidat v přechýlené podobě. S používáním nepřechýlené formy příjmení je spojeno hned několik eventuálních jazykových problémů. Jedním z nich, jak se píše v Internetové jazykové příručce je to, že nepřechylování je ještě stále pro české obyvatele novinkou, což vede k problémům, že není pevné povědomí o tom, jak a jestli vůbec ženská příjmení skloňovat. Dalším problémem je, že některá příjmení zůstávají a nesklouňují se, což vede k složitému rozlišení předmětu a podmětu ve větě. V příkladu „*Smetana* zavolala *Svoboda* si nemusíme být jistí, kdo komu, popř. koho zavolal.“ (Internetová jazyková příručka, 2008–2023). Posledním ze zádrhelů je také to, že z nepřechýleného příjmení nedokážeme poznat rod pojmenované osoby. V příkladu „Na návštěvu přijde *Smith*“ (Internetová jazyková příručka, 2008-2023) můžeme předpokládat a dedukovat, že přijde muž, avšak jednat se může také o paní Smithovou.

V češtině už z nějakého zaběhlého zvyku obvykle nepřechylujeme například příjmení známých zpěvaček, hereček, a obecně, známých a významných osobností ze zahraničí. Také nepřechylujeme určité typy domácích příjmení, což jsou například jména s formou druhého pádu množného čísla typu Janů. Přesto ale můžeme na některých internetových platformách vidět, že i dnes se někteří z redaktorů snaží přechylovat příjmení známých osobností.

Zajímavým důkazem tohoto faktu je například Blesk.cz, což je internetová verze deníku Blesk, charakterizována jako jeden z největších webů v České republice.

Je to bulvární deník, který se zaměřuje na aktuální dění, zpravodajství a zajímavosti ze světa. V tomto deníku můžeme nalézt hned několik příkladů přechylování příjmení zahraničních celebrit. Jedním z nich je třeba titulek „Trable *Jennifer Anistonové* ...“ (Blesk.cz, 2023). Dalším z nich je „*Julia Robertsová* a *Jennifer Anistonová* ...“ (Blesk.cz, 2023). Posledním úkazem je třeba „Představitelka *Ginny Weasleyové Bonnie Wrightová* (32) se vdala!“ (Blesk.cz, 2023). Zde můžeme vypožorovat, že se stále přechyluje, přestože pro všechny je více než přirozené celebrity oslovovat příjmeními bez jejich přechýlené podoby. V porovnání s platformou Super.cz je to naprosto odlišné. Na této platformě jen velmi málo můžeme vidět přechýlená příjmení, v mnoha článcích se příjmení vyskytují ve formě nepřechýlené a příjmení zahraničních celebrit je v jejich domácí podobě. Pro představu jsem našla velmi podobný článek jako v Blesku.cz, pouze s tím rozdílem, že zde můžeme vidět formu příjmení nepřechýlenou: „Herečka *Bonnie Wright*, známá převážně svou rolí *Ginny Weasley* v sérii o kouzelnickém učni Harrym Potterovi, ...“ (Blesk.cz, 2023). Z toho je možné vyvodit, že některá média stále přechylují příjmení, a to i přesto, že jména celebrit jsou u nás zažita ve velkém množství v nepřechýlené, a tedy původní formě.

1.6 Přechylovat či nepřechylovat?

Přechylování jako takové u nás v českém jazyce používáme z důvodu výhodnějšího určování gramatického rodu. Čeština je jazyk flektivní, a proto je pro něj i velmi důležité označování gramatického rodu. Pokud nepřechýlené příjmení žádný rod nesignalizuje a nelze jej vyvodit, je pro nás velmi obtížné rody rozeznat a pojí se to s dalšími problémy ve skladbě věty a syntaktickou tvorbou. (Komárek a kol., 1986, s. 39) Je samozřejmé, že odůvodnění, že se jedná o ženu můžeme vyjádřit i jinými způsoby, a to například za pomoci křestního jména.

Další plus týkající se přechylování je fakt, že přechýlené příjmení můžeme zapojit do věty a skloňovat ho podle určitých vzorů. Jedním z důvodů je, jak už jsem zmínila to, že český jazyk je jazyk flektivní, a díky přechýlení příjmení z koncovky můžeme vyvodit jasný pád, ve kterém se příjmení nachází, a následně určit, zda se ve větě jedná o podmět, předmět, přívlastek nebo jiný větný člen. Oproti tomu nepřechýlené příjmení má tu nevýhodu, že je dost často neskloňné, je skoro vždy v nominativu singuláru a my si musíme z kontextu věty nebo celého textu vyvodit, v jakém pádu se zrovna dané příjmení nachází. (Klabíková Rábová, Adam, 2019)

Pavel Štěpán z Ústavu pro jazyk český AV ČR vysvětluje, že: "Ženská příjmení se v češtině přechylují proto, aby bylo možné je skloňovat a začleňovat do vět. Čeština není zdaleka jediným jazykem, v němž se příjmení přechylují.

Některé jazyky dokonce zacházejí ještě dál, například v litevštině slouží jedna přípona k tvoření příjmení svobodných žen, jinou se pak odvozují příjmení žen vdaných." (Komůrková, 2013).

Jedním z velmi častých argumentů, které jsou pro nepřechylování příjmení je fakt, že s přechylováním přichází jistá podřízenost ženy vůči muži, můžeme mluvit též o „vlastnictví“, což je v dnešní době velkým vykřičníkem hlavně kvůli rovnoprávnosti žen. Jana Valdřová říká, že: „Ono -ová/ova – tedy například Anna kovářova, z níž se stala Anna Kovářová – pochází z dob, kdy žena byla právně závislá na otci nebo manželovi. Bylo to jazykové potvrzení závislosti ženy na muži.“ (Lauder, 2021). Jelikož počátky přechylování spadají už do středověku, je poměrně jasné, že postavení mužů a žen nebylo rovnoprávné, a proto tedy můžeme z určitého úhlu pohledu přechylování vnímat jako jakousi formu závislosti ženy na muži. Je však pochopitelné, že je to i díky tomu, že se náš jazyk vyvíjí dlouho a naše společnost dlouhou dobu setrvala v patriarchálním systému. Tento fakt ale popírá jazykovědec a bývalý vedoucí katedry FF UK Oldřich Uličný, který říká, že: "Tak především: příponou -ová se samozřejmě nepřivlastňuje, tu si někteří pletou s příponou -ova. Přípona -ová vyjadřuje jen vlastnost, přináležitost. Barvy fial-ová a růž-ová příslušným kytkám barvu nepřivlastňují, jsou 'jenom jako ony'. Analogicky paní Nováková je 'jako pan Novák', oba rovnoprávně patří k rodině, v níž muži se jmenují Novák, ženy Nováková. A do mýtu o přivlastňování se už vůbec nehodí přípona -á u mužských příjmení typu Novotný. Paní Novotná je ne-přivlastňovací přídavné jméno." (Malinda, 2011).

Následující tvrzením, které je proti přechylování, souvisí hlavně s příjmením cizinek. Často se říká, že by se jejich příjmení nemělo přechylovat hlavně z důvodu toho, že tím celé příjmení pozměňujeme. Názory na nepřechylování cizinek jsou v dnešní době asi nejvíce nejednoznačné z celé problematiky přechylování. Například v Deníku N na začátku letošního roku vyšel článek, který osvětluje, že celý deník odstoupí od přechylování příjmení. Jedním z důvodů uvádějí fakt, že jazyk není ustrnulá struktura, nýbrž živý organismus, který se každým dnem může vyvíjet a měnit. Je důležité si uvědomit, že ne vždy je nutnost lpět na zažitých pravidlech, ale také se musíme umět posunout dál a začít přijímat změny, které v našem jazyce nastávají. (Horník & Tomášek, 2023).

Oldřich Uličný (Uličný, 2019) se k této problematice vyjadřuje v jednom ze svých článků takto: „Čeština ovšem také prožívá vývojovou fázi tendence ke změnám v ohýbání svých jazykových prostředků, která je podporována vlivem angličtiny i na větnou stavbu. Jazyk však přijme nové prostředky tehdy, pokud vyhovují jeho vnitřnímu uspořádání, jeho systému...“.

Jako příklad uvádí diskuze, které se točily kolem názvu „Česko“ a probíhaly zhruba před čtvrt stoletím. Dnes se „Česko“ pokládá za neutrální výraz, a to díky nařízením ministrů a doporučením od médií. Uličný tvrdí (Uličný, 2019), že to, jestli obdobným procesem projde i nepřechylování ženských příjmení, a jestli ho akceptují všechny ženy, zjistíme až časem.

Zajímavou vsuvku pronesla Michaela Marksová Tominová, bývalá česká ministryně práce a sociálních věcí: "Celé týdny jsem jezdila v metru kolem reklamy na knihu Tisíce planoucích sluncí. Na obálce byla žena v šátku a nad ní jméno Khaled Hosseini. Křestní jméno mi nic neasociovalo, a tak jsem se automaticky domnívala, že se jedná o autorku. Pak jsem si přečetla recenzi a ejhle, autorem je velmi mužně vypadající muž. Nicméně nemám pocit, že by mi nějak uškodilo žít nějakou dobu v mylné představě o autorově pohlaví." (Malinda, 2011).

Na tento argument odpovídá vedoucí oddělení stylistiky a lingvistiky textu Ústavu pro jazyk český AV ČR Světlá Čmejrková, která podotýká, že ten, kdo tvrdí, že přechylováním jednotlivá příjmení pozměňujeme, si neuvědomuje, že v češtině často pozměňujeme i mužská jména, a to při procesu skloňování. Jako příklad uvádí skloňování jmen spisovatelů jako Faulknera, Hemingwaye nebo Golfoniho. (Malinda, 2011)

Jana Valdřová, lingvistka a genderová badatelka se k danému tématu mimo jiné vyjádřila v jednom rozhovoru pro časopis Respekt, kde s nepřechylováním souhlasí a dodává, hned několik důvodů proč: „Zprv má mnoho žen v Česku i v cizině příjmení bez -ová, nebudeme je přece přejmenovávat. Zadruhé nekomolit nepřechýlená příjmení je slušnost. A zatřetí: k vyjádření rodu a zařazení příjmení do vět slouží v češtině mnoho jazykových prostředků. Je načase naučit se je používat, neboť zvyšují kulturu projevu. To platí zejména pro příklady jako ono „Smetana volala Svoboda“. Třeba věta „Navštívila nás Ivana Trump, bývalá úspěšná česká lyžařka a modelka, nyní čechoamerická podnikatelka“. Mluvnických nebo lexikálních znaků ženského rodu je v ní devět. To je dost i pro největší zpochybňovačky a zpochybňovače příjmení bez -ová.“ (Lauder, 2021).

Co se týče situace ve světě, tak například v Itálii od roku 1975 ženě po svatbě zůstává její jméno. Ta si potom neformálně může za své přidat i to manželovo, a to s pomocí uznaných předložek in/nei/cg. Ve Španělsku na druhé straně dítě dostává příjmení od svého otce a rodné jméno má po matce. Tohle jméno se ženám po svatbě právně nemění. Na Islandu to funguje tím způsobem, že novorozené dítě se jmenuje po otci. K tomuto jménu se pak přidá – son (syn) anebo -dóttir (dcera). Po sňatku ženě zůstává její rodné jméno, protože i nadále zůstává dcerou svého otce. (Lauder, 2021).

Ve Finsku to naopak funguje tak, že si ženy velmi často po svatbě nechávají svá rodná příjmení anebo dochází k tvorbě příjmení zcela nového, a to tím způsobem, že novomanželé dají dohromady části svých rodných příjmení. V Číně si ženy nechávají své rodné příjmení a děti se jmenují po otci, avšak některé ženy si ke svému přidávají i jméno manželovo, a také dost často bývají pojmenovávány podle jejich příbuzenského vztahu k muži, a to například Wangova matka. Ve Velké Británii a dalších zemích s rodným anglickým jazykem žena po sňatku přebírá jméno manžela ve stejné podobě, v USA si ženy naopak často nechávají své rodné příjmení, přestože ale používají zásadně jen to manželovo. Ve Francii mají ženy právo na své rodné příjmení a dost často jim slouží i k vyřizování různých formalit, jako je například získání pasu, ženy ale také velmi často používají příjmení manžela, které mohou prosazovat třeba ve společnosti. (Malinda, 2011).

2 Gender

Úvahy o přechylování je třeba kontextualizovat: proto si uveďme základní fakta o genderu jako tématu, myšlenkovém konstruktu.

Pojem gender je dost často spojován také se sociálním pohlavím. Při porovnání s pojmem pohlaví, kterému můžeme rozumět v biologickém slova smyslu, pojem gender znamená určité kulturní rysy a modely, které bývají přiřazovány buď mužskému, anebo naopak ženskému biologickému pohlaví, čímž poukazuje na sociální rozdíly mezi muži a ženami. (Valdrová, 2017). Dost často si lidé myslí, že člověk, který patří například k ženskému pohlaví, bude také automaticky spadat k ženskému genderu. Takhle to ale nefunguje. Být mužem nebo ženou, dívkou nebo chlapcem, je stejně otázkou oblékání, gestikulace, povolání, sociální síť a osobnosti jako záležitostí podoby genitálií. (Oakleyová, 2000; s.121). Tyto role jsou ve světě různé, časem se vyvíjejí a mění, každý národ je definuje jinak podle zvyků, tradic a vlastní kultury, stejně jako podle historie dané společnosti v určité zemi, v každé kultuře je gender vymežován jako velmi proměnlivý. Gender je tedy jakýmsi vývojovým stupněm sociálních vztahů, totiž dán určitými společenskými normami, očekáváními a omezeními, a proto nemůže být charakterizován jako přirozený a předem daný rozdíl mezi mužem a ženou. (Český statistický úřad, 2016)².

V dnešním světě však pojem gender pokrývá více problémů. Jedním z nich je například problematika menšinových pohlaví. Jelikož je gender jako jazykový koncept nesouměrný, maskulinita a pojmy spojené s ní, včetně určitých charakteristik a různých činností, překypuje vyšším statusem oproti feminitě. Podle genderu je v dnešním světě rozdělován trh práce, různé interakce, individuální identity a dost často se tato nerovnost projevuje v přístupu k jedincům a výběru zaměstnanců do určitých pozic. (Valdrová, 2017).

„Gender je dost často definován sociální situací (manželka = žena, horník = muž), neboli je viditelný jako suma vlastností včetně chování, způsobu řeči, oblečení, výběru témat ke konverzaci atd. Gender je stále vidět, pohlaví ne.“ (Oakleyová, 2000; s. 123). Důkazem, že pojmy gender a pohlaví nejsou totožné je fakt, že existují jednotlivci, u kterých gender stanovený kulturou není podložený vyhraněným pohlavím. Těmito jedinci jsou intersexuálové. Studie, které se tímto tématem zabývaly, zjistily, že lidé, kteří spadají do této kategorie a nejsou tedy mužského ani ženského pohlaví, mohou mít i tak mužský nebo ženský gender.

² Český statistický úřad, dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy (Informace naposledy aktualizována dne: 29.02.2016)

Dr. Robert Stoller ve své knize *Sex a Gender (Pohlaví a gender)* (Stoller, 1968) vysvětluje, že gender je podílem maskulinity a feminity u určitého člověka a u spousty lidí se objevují tyto kvality. U normálního muže se vyskytuje více maskulinity, u normální ženy zase feminity. Z toho se dá vyvodit, že pohlaví není závislé na genderu a naopak. Ženské a mužské role, stejně tak jako typické vlastnosti a charakteristiky pro určité pohlaví se v průběhu mění a vyvíjí. Proto můžeme říci, že i dnešní podoba pohledu na gender se bude proměňovat a nezůstane ortodoxní. (Oakleyová, 2000; s. 122).

2.1 Genderová lingvistika

Nástrojem pro genderovou lingvistiku je gender, který jí umožňuje chápat sociální pohlaví jako dobově a kulturně podmíněný konstrukt. Genderový výzkum jazyka zkoumá postavení muže a ženy v souvislosti s faktorem re/produkcí sociálního statusu. Genderová lingvistika si jako svůj cíl stanovila rovnoprávnost obou pohlaví v oblasti jazyka a kritizuje takové užívání jazyka, kde je podporováno rozdělování mužů a žen podle tradičních a zvyklých genderových rolí, a to ve spoustě oblastech. (Valdrová, 2017). Ženám se totiž i v dnešní době přikládá zodpovědnost za soukromou sféru, jako je rodina, péče o děti, domácnost, citový život v partnerství, tvorba prostředí a zázemí pro muže a jejich kariéru, kdežto životní poslání mužů je jejich pracovní síla. Ženy jsou velmi často zobrazovány jako „slabé pohlaví“, „něžné pohlaví“, „hezké polovičky“, muži oproti tomu jsou charakterizováni jako agresivní, konkurenceschopní, s vůdčími schopnostmi a talentem pro abstraktní myšlení. (Valdrová, 2017).

Výzkum genderu můžeme rozdělit na tři fáze, dle převládajících perspektiv výzkumu. První fází je teorie normy a odchylky (70. léta 20. století), která kritizuje vyjadřování ve veřejných komunikačních prostředcích. Muži a jejich projev je považován za jazykovou normu a ženy se podle všeho této normě musejí přizpůsobovat, a proto logicky nemají rovné postavení jako muži. Další fází je teorie dvou kultur (80. léta), která tvrdí všeobecně známé pořekadlo „Muži jsou z Marsu a ženy z Venuše.“ (Valdrová, 2017). Zde se muži a ženy mohou odlišovat v jiných kulturách a je potřeba tyto kultury respektovat. V této fázi se také začíná genderová lingvistika oddělovat od lingvistiky feministické, a to společně s aplikovaným výzkumem v oblasti nesexistického vyjadřování. Třetí fází je doing gender, která je od 90. let prakticky dodnes. V této fázi všeho gender vystupuje v určitých interakcích. Například výzkumy, které se soustředily na mluvní styl a hledaly odlišnosti, zjistily, že ženy podle všeho častěji používají zdvořilá slova, citově zabarvené výrazy, více než muži se soustředí a dávají důraz na zpětnou vazbu.

Mluví rychle a více, na rozdíl od mužů se nechávají vyrušovat v konverzaci, což má symbolizovat jakousi podřadnost nebo submisivitu, méně často ve srovnání s muži do konverzace přináší nová témata atd. (Valdrová, 2017).

Genderová lingvistika se soustřeďuje mimo jiné i na obraz ženství a mužství v médiích, reklamě, inzerátech, také na trhu práce, v politice, školství, zdravotnictví atd. Sleduje, jak jazyk podporuje členění různých profesí a pozic, feminizaci a maskulinizaci oborů, skleněný strop pro ženy ve funkcích a skleněný výtah pro muže apod. (Valdrová, 2017).

2.2 Generické maskulinum

Jeden z nástrojů reprodukce genderových nerovností je generické maskulinum. Používá se za předpokladu, že mužský tvar dokáže rovnocenně zastoupit role obojího pohlaví, tedy feminina a maskulina. Při označování určitých sociálních skupin je chápán jako člen neutrální a základní. (Valdrová, 2017). Generická maskulina jako vědec, referent, politik, student apod. označují osoby ženského a mužského pohlaví tam, kde nemá být relevantní pohlaví, ale i jiné okolnosti a charakteristiky: jako třeba příslušnost k určité skupině, profese označovaných osob nebo skupin osob, funkce, pozice, počet osob ve skupině: „Hledáme kandidáta na prezidenta“, „Kdo se stane sportovcem roku?“, anketa „Největší Čech.“ (Valdrová, 2017). Je několik argumentů, které jsou pro užívání generického maskulina. Prvním z nich je jeho rodová bezpříznakovost, což znamená, že slovo zastupuje jak mužský, tak ženský rod a je v jednotném tvaru. Také je to jazyková ekonomie, jež zahrnuje názvy žen pod mužské názvy osob, ale taky skutečnost, že generické maskulinum používají i ženy, a to v případech, kdy mluví nebo se vyjadřují samy o sobě nebo o jiných ženách. (Valdrová, 2017). V dnešní době můžeme najít studie, které vysledovaly diskriminaci žen kvůli zahrnování právě pod generické maskulinum. Co se týče jazykových příruček k zástupné funkci generického maskulina, často se tvrdí, že mužský tvar (podnikatel, volič, referent) je schopný označovat i osoby ženského pohlaví (tedy podnikatelku, voličku, referentku). „Mužský rod názvů povolání a funkcí běžně vidáme na tabulkách s ženskými jmény: MUDr. P. Malá, praktický lékař. Maskulinum zní mnoha lidem důstojněji; některé ženy se tudíž raději označí za architekta či inženýra-ekonomu než architektku a inženýrku-ekonomku. Zdánlivě je vše jasné: pochopili jsme přece, že zástupce starosty i asistent starosty jsou ženy. Výraz asistent má ale vyšší status než asistentka. Jedna daňová poradkyně, která se zásadně označuje daňový poradce, tvrdí, že to dělá proto, že mužský tvar je konkurenceschopnější než ženský. Tím se podílí na vytváření dojmu, že odbornice je „méně“ než odborník.“ (Valdrová a kol., 2010; s. 22).

Valdrová ve svém výzkumu zahrnující generické maskulinum zjistila, že připomíná z velké části obraz muže, a to společně s názvy osob, která popisují tzv. feminizovaná povolání, u kterých by bylo pravděpodobné vyvážení pohlaví, nebo naopak větší převaha žen. Také došla k závěru, že dívky a kluci na základních školách svět chápou jako genderovaný.

Názvy osob, stejně tak jako názvy profesí pro děti a mladé lidi obecně představují zatížené koncepty, které s přibývajícím věkem dostávají na síle a vlivu. Pokud tedy budeme označovat osoby v generickém maskulinu, dost často hovoříme hlavně k mužům nebo o mužích. Pokud žena sama o sobě mluví ve tvaru generického maskulina, pak se snaží marginalizovat ve skupině, do které chce patřit. (Valdrová a kol., 2010; s. 22). Valdrová (Valdrová a kol., 2010; s. 22) také říká, že by bylo vhodné uvádět tvary obojího rodu hlavně tam, kde mají pojmenovávat muže, tak i ženy, nadměrně také nepoužívat označování žena a raději to nahradit přímo názvem profese nebo pozice (pracovnice, kolegyně), také používat názvy, které nás více oddalují od biologického rodu, cizí příjmení žen také uvádět v původním tvaru.

Pokud jde o postavení žen na pracovním trhu a uznání ve společnosti, i zde si pod pojmy psycholog, odborník, lékař, technik atd. většina představí muže, při čemž je potřeba to změnit. Není podmínkou, že mužský rod se vždy používal jako zástupný pro obě pohlaví, protože tvary jako lékař, poslanec, advokát a další zprvu opravdu označovaly pouze muže, jelikož ženy ani tyto profese vykonávat nemohly. Přestože se do těchto pozic později začaly dostávat, i nadále se stále používaly tvary mužského rodu, a to hlavně z důvodu pro úsporu míst v právnickém a úředním jazyce. Lidé mají často tendence vnímat profese a kvalitní provedení jejich práce podle toho, které pohlaví ji vykonává. Kuchařka je často představována jako žena u okénka v kantýně, kdežto kuchař je šéfkuchař s bílou čepicí v pětihvězdičkové restauraci. Lékařku vidíme jako praktičku ve své ordinaci, zatímco lékaře si vybavíme jako profesionála, nejlépe kardiochirurga. Obecně je stále zastáván názor, že veřejnost vkládá větší důvěru mužům než ženám, a to k celé škodě společnosti. (Valdrová a kol., 2010; s. 28).

V zemích, kde probíhaly feministické diskursy se dnes generické maskulinum používá opatrně a dost často se obměňuje s jiným pojmenováním osob. Pojmenování jsou tvořena buď rodovou specifikací, např. žáci a žákyně, anebo rodovou neutralizací, např. studující. (Internetová jazyková příručka, 2008–2023).

Toto téma bude dále zkoumáno v praktické části, kde se obrátím na respondenty mého dotazníku a bude mě zajímat právě jejich názor na užívání generického maskulina a také na to, jak smýšlejí, když je generické maskulinum užíváno, tedy jestli si jako jedince představí zástupce obou pohlaví, anebo jen muže.

2.3 Genderová identita

„Co jsou ženy, se dozvíme, až se jim přestane předepisovat, co mají být.“ (Rosa Mayreder, rakouská spisovatelka a feministka, 1858-1938). (Valdrová, 2010).

„Ženská a mužská identita je subjektivní vědomí si sebe sama jako ženy nebo muže – subjektivní pocit femini(ni)ty nebo maskulinity.“ (Valdrová, 2010). Marie Čermáková (Valdrová, 2010) tvrdí, že genderovou identitu máme spojenou s osobní zkušeností buď s mužskou, nebo ženskou existencí, a vše, co daná osoba dělá, je v symbióze s tím, jestli její sociální status je mužský, anebo ženský. Do osobní identity se zařazuje i identita sexuální, která představuje prožívání sama sebe (ať už jako ženy nebo muže), a to spolu s náklonností k daným skupinám. Toto prožívání se může přiklánět jak k biologickému pohlaví, tak i k sociální definici sebe sama jako genderové identity. Velmi často se genderová identita bere jako bipolární, tedy že vymezuje pouze ženství a mužství, jako by nebylo nic mezi tím. Pojmy feminita a maskulinita se dnes používají v množném čísle, tím přijímají skutečnost, že ženy a muži se ve svých skupinách liší po několika stránkách, a to po biologické, psychické, fyzické atd. (Valdrová, 2010).

Obecně lze také říct, že pojem gender úzce souvisí s pojem genderová identita, která by se dala charakterizovat jako čistě subjektivní pohled, což znamená, že záleží pouze na člověku a jeho rozhodnutí, ke kterému genderu se sám přiřadí a s čím se ztotožní. Záleží na tom, jak se on sám cítí, případně, který z genderu je mu osobně bližší. (Bísek, 2023). Je to náš vnitřní pocit, podle kterého my sami sebe zařazujeme k určitému pohlaví. (Pavlica, 2021).

Masivně důležitou roli ve vývoji genderové identity u dítěte hraje očekávání rodičů. Podle určité studie (Hampson, 1965), která je zmíněna v knize Pohlaví, gender a společnost, lze říci, že dítě si může osvojit pevnou genderovou identitu jako muž, a to i za předpokladu, že mu chybí základní vnější znak mužství, penis. Dítě si uvědomuje, že gender nezávisí primárně na pohlaví a obecně nepoužívá anatomii jako kritérium pohlaví. Odborníci sledovali velkou skupinu hermafroditických pacientů a v 95 % ze všech případů se potvrdilo, že pohlaví odpovídalo dané výchově v rámci identity genderu.

Důležitým faktem je, že to souhlasilo i u jednotlivců, u kterých se pohlaví dané výchovou neshodovalo s chromozomálně a hormonálně daným pohlavím a formou vnějších a vnitřních genitálií. Díky studiím a pozorováním těchto jedinců můžeme tvrdit, že genderová identita se vytváří již v raném stádiu dětství, a pak už ji nelze měnit. Je zjištěno, že výchovu k určitému typu pohlaví je možné přetransformovat na druhé pohlaví v období do dvou let dítěte. Genderová identita se tedy vyvíjí v přibližně stejném období jako osvojování mateřského jazyka u dětí. (Oakleyová, 2000; s. 125).

Genderová identita, tedy cítit se jako muž nebo jako žena, je základním prvkem genderové role, tedy žít jako muž nebo žít jako žena. Biologické pohlaví můžeme dotvořit, což ve výsledku znamená, že biologie je modelovatelnou součástí, která se upravuje na základě jisté identity jedince. (Oakleyová, 2000; s. 126).

2.4 Genderové role

Genderové role mohou být definovány jako „soubor zjevných i skrytých pravidel (většinou nepsaných a neformálních, určených danou společností), který definuje, jaké chování, myšlení, cítění, oblečení či forma partnerských vztahů je vhodná, případně nevhodná pro příslušníky jednoho nebo druhého pohlaví. Péče o děti, domácnost a závislé členy rodiny je všeobecně považována za ženskou roli, přičemž finanční a materiální zabezpečování rodiny je obecně klasifikováno jako mužská role. Genderové role se vytvářejí a utvrzují zejména v oblasti rodiny, vzdělávacího systému, zaměstnání a celospolečenských norem a hodnot.“ (Český statistický úřad, 2016)³.

Z této definice je možné vydedukovat, že genderové role jsou předem určené společností, do které se člověk narodí. Na ztotožnění se dítěte s nějakou genderovou rolí mají největší zásluhu rodiče. Genderové role a identitu si dítě nepřebírá od rodiče mechanickým způsobem, nýbrž jde o to, že se s ním různými způsoby identifikuje. Jednoduše řečeno se chce podobat svému rodiči, a právě kvůli tomu se dítě chová stejně jako on. Často se zařazuje do genderové skupiny, ve které se nachází i jeho rodič, z čehož poté plynou určité vzorce chování, ze začátku nevědomé, později vědomé. (Oakleyová, 2000; s. 135). Při získávání genderové role dítě napodobuje silnějšího rodiče a ztotožňuje se s ním. Z různých výzkumů je známo, že ve chvílích, kde se rodiče odlišují silou, autoritou nebo i rozhodováním, chlapci i dívky napodobují toho z nich, který je silnější a dominantnější.

³ Český statistický úřad, dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy (Informace naposledy aktualizována dne: 29.02.2016)

Podobnost matky a syna v rodině, kde je dominantním rodičem matka je stejný jako podobnost dcery a otce v rodině, kde je dominantní otec. Pokud v rodině jsou oba rodiče pracující, je dost možné, že v tomto případě děti nevidí genderové role tak odlišné. Dominance však není jediným faktorem, díky kterému se dítě přiklání k té nebo oné roli. Velkou roli hraje i vztah dítěte a rodiče. Chlapci si daleko snadněji osvojí mužskou roli, pokud mají s otcem přátelský a láskyplný vztah, stejně tak v protikladu matka s dcerou. Rodiče jsou pro děti nejen jako jednotlivci, ale také jsou zahrnováni do určitých sociálních skupin, a proto pokud se dítě nevidí ani v jednom z rodičů, dost často jeho roli vnímá jako člena určité skupiny, ať už jde o věkovou kategorii, pohlaví nebo třeba postavení. Pojetí genderových rolí děti dále mohou získávat i mimo vlastní rodinu, a to například u druhých dětí a také svým rozšiřujícím se sociálním horizontem. Ovlivňují je i knihy, které jsou plné spousty kulturních stereotypů a čtení ovlivňujících myšlenek a nápadů. Genderovou roli dítě začíná naplno používat v období dospívání, což může vést například k tomu, že dívky více dbají na svůj vzhled. (Valdrová, 2004).

Již od prvopočátku jsou ze strany společnosti na muže a ženy kladeny požadavky, jak uchopovat svoji sociální roli. Do těchto požadavků spadá mimo jiné rodina, zaměstnání nebo například vzdělání. Velkým ukazatelem genderových rolí jsou v dnešním světě média, díky kterým je společnost stále velmi tradičně rozdělená. Pokud je tento sociální status nedodržen, případně se pak vymyká stereotypu, muži mohou být označováni za zženštilé, naopak o ženách se tvrdí, že ztratily ženství. Dost často se ve společnosti mluví o tom, že muži jsou silnější stvoření, a proto by se neměli projevovat přehnaně jako ženy, které jsou definovány jako pohlaví slabší ve srovnání s muži. (Valdrová, 2004).

„Ve skutečnosti to znamená, že prostá odlišnost mužského a ženského pohlaví je složitě rozpracována do sociálních rozdílů mezi feminitou a maskulinitou, vede k nerovnosti mezi manželem a manželkou, pokud jde o moc a právo rozhodovat, k nerovnosti ve vztahu k domovu a okolnímu světu, odlišnému způsobu trávení volného času atd. Nyní už se nebojuje proti práci žen za mimo domov, ale pouze pokud žena nekonkuruje svému manželovi v kariéře nebo ve výdělku. Manželské příručky nabádají ženy k opatrnosti, aby zachovaly tradiční rovnováhu v domě, aby neubíraly muži na mužnosti (a sobě na ženskosti).“ (Oakleyová, 2000; s. 144).

Brzo po listopadu 1989 se média velmi radikálně začala rozdělovat na mužskou a ženskou masovou kulturu. Dost často vypichovaly pouze prvky, které byly používány jako charakteristika znaků ženských či mužských rolí. Časopisy určené hlavně pro ženy často obsahovaly import západních vzorů, tedy znázorňující ženy pečující o domácnost, uspokojování rodiny a partnera.

U mužů se zase kladl důraz na majetnický sex, v časopiseckém odvětví byla dost často vidět pornografie. Jednoduše řečeno, muži četli o tom, jak vylepšit sebe sama, jak se zalíbit ostatním, jak řešit partnerské neshody, čtení zobrazovalo muže jako příjemce všech požitků, kdežto ženský život byl situovaný ke vztahu k ostatním. (Oakleyová, 2000; s. 138). V dnešní době už v časopisecké sféře můžeme pozorovat určité změny. Motivem časopisů pro ženu bývá radost být ženou, ale samozřejmě takovou, jakou si časopisy představují. Do určité míry ale tato změna může být znepokojivá, jelikož časopisy sice ukazují, jak jsou ženy stejně schopné a ambiciózní jako muži, ale navíc se od nich očekává, že se budou zaměřovat pouze na určité oblasti ve svém životě, kterými jsou například partnerský život, budování šťastné a spokojené rodiny, tvoření domova a udržování fit těla. (Oakleyová, 2000; s.121).

2.5 Genderové stereotypy

S genderovými rolemi jsou úzce spojeny i genderové stereotypy, které mohou být definovány jako předpoklady, které se týkají vlastností, názorů a rolí žen a mužů ve společnosti, na pracovišti i v rodině. Typickým příkladem je fakt, že muži neuroní ani slzu, neuklízí, jsou soutěživí a agresivní. Ženám se zase připisuje přecitlivělost, empatie, pořádkumilovnost, submisivita. Velkým problémem pak může být zaměření se na osobu, která z těchto stereotypů vybočuje a hůře je poté přijímána do společnosti. (Český statistický úřad, 2016). Lidé velmi často berou rozdíl mezi mužem a ženou ve společnosti jako potřebný a nutný.

Velkou roli v životě hraje sňatek s mužem, díky kterému se zásadně mění postavení i hodnota že ve společnosti ze „slečny“ na „paní“. Nerovnost žen a mužů lze vidět i u psaní měkkého a tvrdého i/y v koncovkách sloves. Například: Lucie, Anna, Eliška a Honza seděli na lavičce. Měkké i je používáno, přestože se jeden muž nachází mezi spoustou žen a dětí. Další ukázkou genderové nerovnosti je například vyobrazování žen a mužů v učebnicích. Ženy jsou zde zobrazovány jako matky a hospodyně v domácnosti, zatímco muži jsou vyobrazeni jako budovatelé a průvodci mimo domov. Média jsou dalším faktorem, proč jsou genderové stereotypy stále běžně prezentovány. Dost často jedincům přisuzují dané vzorce chování a prezentují společenské modely, které jsou společností brány jako platné a správné. Díky tomu se o to více zakotvují předsudky, které rozdělují přístup k ženskému a mužskému pohlaví. To, že k ženskému pohlaví patří růžová, panenky, make-up, sexy prádlo a k mužskému zase modrá barva, auta, pivo a adrenalin, je právě díky vytvářeným obrazům v médiích. (Nesehnutí, 2005).

V kontrastu s předchozími názory existuje takový, který uvažuje o genderových stereotypch v rámci časového vývoje a tvrdí, že na současnou podobu jazyka nelze

implementovat moderní trendy násilnou formou. Čmejrková (Čmejrková, 2002) říká: „Nemáli lingvistika upadnout do jednostrannosti a zjednodušující tendenčnosti, je podle mého názoru třeba, aby rodové stereotypy zkoumala, analyzovala a popisovala, nikoli kritizovala, odmítala či vymítala. Rodové stereotypy, stejně tak jako jiné stereotypy, byly a jsou součástí evropské kultury. Podle mého názoru by si jich mluvčí i pisatel měl být vědom a pracovat s nimi (což nevylučuje ani možnost distancovat se od nich).“

2.6 Genderová kultura

Valdrová (Valdrová a kol., 2010; s.18) říká, že pokud ženy mají na trhu práce nižší postavení, ohodnocení nebo třeba image než muži, může za to z velké části jazyk, který upevňuje stávající poměry. Je to z toho důvodu, že jazyk je nositelem kultury, a hlavně z velké části nositelem kultury mezilidských vztahů a vztahů mezi pohlavími. Je ale velmi těžké změnit způsob myšlení a tím i způsob vyjadřování, tedy jazyk, jelikož některé jazykové vzorce se stále opakují, čímž utvrzují i myšlenkové vzorce, mezi ně patří například rasismus nebo ageismus. Co se týče pojmu sexismus, ten je definován jako určitý druh útlaku, tedy nerovného pojednávání některého z pohlaví (Valdrová a kol., 2010; s.18). Sexismus je také důkazem, že jsou stále vžité jazykové stereotypy, které rozdělují práci na mužskou a ženskou, a to jak v domácnosti, tak i co se pracovních příležitostí týče. Sexismus také dost často v určitých doménách ženy vylučuje. Pořad *Sama doma* jen díky svému názvu vyřazuje muže z péče o dítě, na rozdíl pak třeba děkanka dostane pozvánku na akci „Zveme srdečně pány děkany s chotí“. Tímto vyjádřením je způsobeno, že některá pohlaví do určitých sfér nepatří. Podobný vliv má například i generické maskulinum, o kterém jsem se rozepsala v kapitole 2.2.

Jazyk a myšlení, více konkrétně pak dělba práce mezi mužem a ženou, jsou propojené a mají na sebe vliv. Je to dáno i tím, že jazyk je prostředek, díky němuž se z generace na generaci předávají moudra, ale bohužel i předsudky, které dost často zmiňují kolik by měl muž vydělávat peněz, jak by se žena měla starat o rodinu, že je žena omezoována mateřstvím a nikdy se nemůže dostat ke stejnému pomyslnému cíli jako muž a spoustu dalších. Genderová kultura projevu se podle Valdrové (Valdrová a kol., 2010; s.19) vyznačuje dvěma základními pravidly. Prvním z nich je označování a pojmenovávání osob tím způsobem, aby žena byla „zviditelněna“, a to hlavně v odvětvích jako je trh práce nebo jiné rozhodovací procesy ve společnosti. Dalších z nich je vyhýbání se genderovým stereotypům, tedy přestat říkat výroky, které charakterizují jen ženy a tím je staví na jednu rovinu („Ženy nevědí, co chtějí“, „krkavčí matka“, muž-lovec“ atd.) (Valdrová a kol., 2010; s.19).

Jazykový management a jazykové plánování v dnešní době usiluje o to, aby se na ženy a muže v jazyce pohlíženo rovným způsobem. Tento cíl je plněn díky směrnícím, doporučením a ustanovením, také díky různým katalogům s návody, jak psát vyváženě o obou pohlavích, dalších zákonných ustanoveních a jazykových právech. Těmito právy se řídí nadstátní uskupení, státy, obce, podniky, organizace, školy atd. (Valdrová, 2017).

3 Praktická část

V této bakalářské práci se zabývám přechylováním příjmení a genderovou korektností. Cílem praktické části bylo zjistit, jaké postoje mají respondenti, kteří vyplnili dotazník, k přechylování, případně nepřechylování, ženských příjmení a témat s nimi spojených. Chtěla jsem zjistit, jestli lidé preferují přechýlení či nikoliv, případně jak toto téma vnímají ve svém blízkém okolí. Jedná se o problematiku, která je často diskutovaná, a to jak v současnosti, tak v minulosti. Chtěla jsem zjistit, jak lidé přistupují k přechylování příjmení u celebrit, a jaký je jejich postoj k přechylování českých či cizích příjmení v běžném životě a také, jaký jejich přístup k užívání generického maskulina.

V první části svého výzkumu jsem se musela rozhodnout, jakým způsobem respondenty oslovím a také jaké sociální skupiny respondentů se budu ptát. Stanovila jsem si tři výzkumné otázky, které později vyhodnocuji na základě případové studie za pomoci internetového dotazníku zabývajícího se stejnou problematikou.

3.1 Případová studie

Případová studie je nezávislou a doplňující výzkumnou metodou, která může využívat kvalitativní i kvantitativní data. Jsou vymezeny dvě základní pojetí výzkumného přístupu, a to nomotetickým přístupem nebo ideografickým přístupem. Nomotetický výzkum je charakteristický využíváním studia skupin k vyvození obecně platných zákonitostí, jež jsou typické pro velký počet osob. Tato fakta se poté mohou zobecnit, případně se díky nim mohou určit průměrné jednotky nebo ukazatele, což je založeno na kauzálních faktorech. Výstupem tohoto nomotetického přístupu je konstatování obecných zákonitostí. Oproti tomu ideografický přístup se věnuje pouze studiu jednotlivce. Pro tento přístup je typická případová studie jako metoda kvalitativní výzkumné strategie. Výsledkem by mělo být zachycení jedinečnosti, originality. Tento přístup klade důraz na jedinečnou perspektivu studované situace, procesy, vztahy atd. (Chrastina, 2019; s. 49)

Případovou studií se rozumí výzkumná metoda, která představuje jak metodu autonomní, tak i techniku sběru dat, která je postupem komplementárním. Ve vědeckém světě je případová studie užívána jako sdělovací prostředek výsledků výzkumu. B. Gillham metodu případové studie popisuje jako přístup hledající odpovědi na určité výzkumné otázky, které se snaží zachytit různé důkazy od případu či případů. V tomto konkrétním případě jde o povědomí v mém okolí o genderové korektnosti, generickém maskulinu a přechylování ženských příjmení.

Případová studie také může být chápána jako předběžná metoda nebo exploratorní fáze pro rozsáhlejší a dlouhodobější výzkumy. (Chrastina, 2019; s. 52). J. Hendl tvrdí, že případová studie věnuje pozornost hloubkovému popisu a analýze daného socioekonomického jevu. Často je brána jako výzkumná metoda, nebo jako technika sběru dat. Ve vědeckém světě může být brána jako prostředek sdělování výsledků daného výzkumu. (Chrastina, 2019; s. 52)

Sledovanou skupinou v této práci je 100 respondentů, kteří zodpověděli dotazník zabývající se tématem přechylování příjmení a generického maskulina. Většina respondentů spadá do věkové skupiny 19–25 let, a to hlavně z toho důvodu, že dotazník jsem posílala primárně svým přátelům a známým, kteří dotazník dále rozšiřovali přes sociální sítě svým známým, proto jsou nejčastěji ve stejné věkové kategorii jako já. Starší generaci bylo těžší oslovit, primárně kvůli tomu, že ve svém okolí nemám tolik lidí v této věkové kategorii a daleko snazší pro mě proto bylo oslovení mých vrstevníků. I přesto se mi ale podařilo v této skupině nalézt určitou část vzorku respondentů, a to hlavně díky mým přátelům, kteří dotazník rozšířili mezi své rodinu a jejich kolegy v práci.

3.2 Dotazníkový průzkum

Dotazníkový průzkum může být administrativní buď online formou, nebo formou dotazníku papírového. Dotazníkové šetření má hned několik výhod. První výhodou je standardizace, tedy že standardizované otázky poskytují jasný a srozumitelný rámec pro hodnocení výsledků, a tím umožňují porovnání výsledků mezi různými skupinami respondentů. Další výhodou je solidnost dat, tedy to, že dotazníkové šetření nám poskytuje jednoduše zpracovatelná data, díky kterým můžeme mít rychlý a efektivní sběr a analýzu dat. Dotazníkové šetření může mít potenciaální problémy s reprezentativností vzorku, pokud nejsou vzorky dobře navrženy nebo pokud v rámci vzorku jsou některé kategorie výrazně dominantnější než jiné.

Dotazník jsem vytvořila na platformě survio.com.⁴ Sbíraní dat jsem provedla formou elektronického dotazníku, který jsem umístila na sociální síť Facebook dále ho rozeslala mezi své přátele a známé, kteří tento dotazník rozšířili mezi další potenciaální respondenty. Pro oslovení jsem si tedy vybrala metodu nenáhodného výběru, nazývanou metoda sněhové koule, kdy jsem se v první řadě zaměřila na jednotlivou skupinu lidí, kterou jsem dále oslovila a požádala o informace dalších respondentů. (Jeřábek, 1992).

⁴ Odkaz na dotazník zde: <https://www.survio.com/survey/d/Y8S3A4L8N2K5B1U6D>

Největší nevýhodou tohoto typu dotazníku je praktická nemožnost osobní komunikace s respondentem, který si tak otázku může vyložit špatným způsobem. V těchto případech je tedy nejlepší využít osobního setkání nebo alespoň komunikace, která ale u tohoto výzkumu nebyla možná. Anonymita respondentů byla zajištěna tím, že nebylo potřeba uvádět jakákoliv data k jejich konkrétní identifikaci. Také jsem nevěděla, ke komu se dotazník přesně dostane a kdo ho vyplní, zajistila jsem pouze jeho distribuci přes sociální sítě díky mým známým.

Nevýhodou u tohoto typu dotazníku je fakt, že dotazující se musí spoléhat na ochotu respondenta, tudíž musí doufat, že respondent vyplní dotazník správně, nebude přeskakovat otázky a bude odpovídat pravdivě. Vzhledem k tomu, že dotazníky jsou distribuovány online, tak mohou být více náchylné k selekčnímu zkreslení výběrového souboru. Také může mnoho respondentů dotazník ignorovat, což poté vede k nízké odezvě. Velkým problémem také může být kolektivní vyplňování dotazníku, které potom zásadně může ovlivnit výsledky výzkumu. Jedním z nich je třeba vypracování dotazníku v rodinném kruhu. Nejzásadnějším problémem u této metody je nízká návratnost, kvůli které je reprezentativnost dotazníkového šetření skoro na nule. (Disman, 2011). Také se může stát, že někteří lidé mohou mít technické překážky, kvůli kterým se nemohou dostat na internet, což znamená, že dotazník nebudou schopni vyplnit.

Do dotazníku v této práci jsem z důvodu zobecnění dat, které jsem získala, zvolila pouze uzavřené položky s odpověďmi. První dvě položky se týkaly rozdělení respondentů z hlediska pohlaví a věku. Na otázku dotazující se na věk respondenti mohli vybírat ze tří možností: 35+, 25–35, 19–25. Tohle věkové rozmezí jsem zvolila hlavně z toho důvodu, že i nejmladší respondenti již budou mít alespoň maturitní vzdělání/výuční list a jsou považováni za dospělé jedince. Druhá skupina, tedy 25–35, je v dotazníku z toho důvodu, že lidé v této věkové kategorii už začínají pracovat, případně dokončují svá studia, a tudíž mohou mít zajímavé pohledy na tuto problematiku. Poslední skupina, tedy 35+, jsou lidé pracující. Také mě zajímalo, jestli se nějakým způsobem liší názory na daná témata u lidí, kterým je 19 let od těch, kterým je 35 a více. Třetí položka byla zaměřena na nejvyšší dosažené vzdělání.

3.3 Etika výzkumu

Předtím než budu vyhodnocovat výsledky celého dotazníku, je potřeba zmínit i zásadní otázku, která k výzkumu patří. Tím je otázka etická, tedy jak by se měl výzkumník chovat po čas celého výzkumu a jaké by měl mít postoje.

Etika výzkumu se zabývá morálními a etickými hledisky, které musí být zvažovány při provádění výzkumu.

Mezi základní pravidla etiky výzkumu patří ochrana práv a důstojnosti lidských subjektů, ochrana osobních údajů a soukromí účastníků výzkumu, zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví subjektů, spravedlivé rozdělení intelektuálního vlastnictví a dodržování zákonů a předpisů. (Fejrenčík, 2010).

Výzkumné práce musí být prováděny v souladu s etickými standarty. Existuje mnoho etických principů, které by měly být zahrnuty do výzkumné práce, jako například ochrana lidských práv, soukromí a důvěrnosti účastníků výzkumu, důsledný informovaný souhlas těchto účastníků a spravedlnost v celém procesu výzkumu. Je důležité zajistit, aby výzkumník respektoval určitou etiku, což zahrnuje provedení výzkumu v souladu s pravidly a zákony relevantními pro téma a jejich rozpočet. Dále by výzkumníci měli zahrnout do svého výzkumu aspekty etiky, aby předešli situacím, které by mohly vést k narušení důvěrnosti a soukromí účastníků, zneužití informací, škodám způsobeným účastníkům a konečně také ochraně účastníků před rizikovými situacemi. Z tohoto důvodu by měli výzkumníci vést detailní záznamy o svém výzkumu, aby bylo možné monitorovat a zhodnotit dodržování všech etických principů. Reichel dále přidává ještě jeden důležitý faktor. Výzkumník by si podle něj měl promyslet téma, které chce zkoumat a také to, jaké výsledky mu to může přinést. (Reichel, 2009; s. 184).

Při vypracování tohoto výzkumu jsem se řídila předepsanými etickými pravidly. Na začátku dotazníku jsou zmíněny základní informace, které respondenti výzkumu potřebují znát. Jde o informace o autorce dotazníkového výzkumu, o to, za jakým účelem byl dotazník vytvořen, jaká problematika se v něm řeší a kde budou výsledky dotazníku uvedeny a zveřejněny. Před každým vyplněním dotazníku byl respondent tázán, zda je ochotný dotazník vyplnit, tudíž se tohoto výzkumu všichni zúčastnili dobrovolně a z vlastní vůle. Dotazník byl vyplňován anonymně, což zaručuje nedohledatelnost všech účastníků.

Se získanými výsledky nebylo nijak manipulováno a data byla použita přesně v takové podobě, v jaké byla získána. K vyhodnocování dotazníku jsem využila možností, které nabízí přímo platforma Suvio.com, kde se vygenerovaly grafy a tabulky, což mi podstatně usnadnilo práci při vyhodnocování výsledků. K dalšímu zpracování a vyhodnocení jsem poté použila program Microsoft Excel, ve kterém jsem vytvořila grafické znázornění odpovědí.

Na začátku dotazníku bylo vysvětleno, za jakým účelem byl utvořen a k čemu budou sloužit získané výsledky. Také bylo zmíněno, jaké téma se v dotazníku řeší.

První otázka se týkala pohlaví, na kterou respondenti mohli odpovědět výběrem jedné ze tří možností. Na této bázi se poté odpovídalo v celém dotazníku.

3.4 Struktura vzorku respondentů

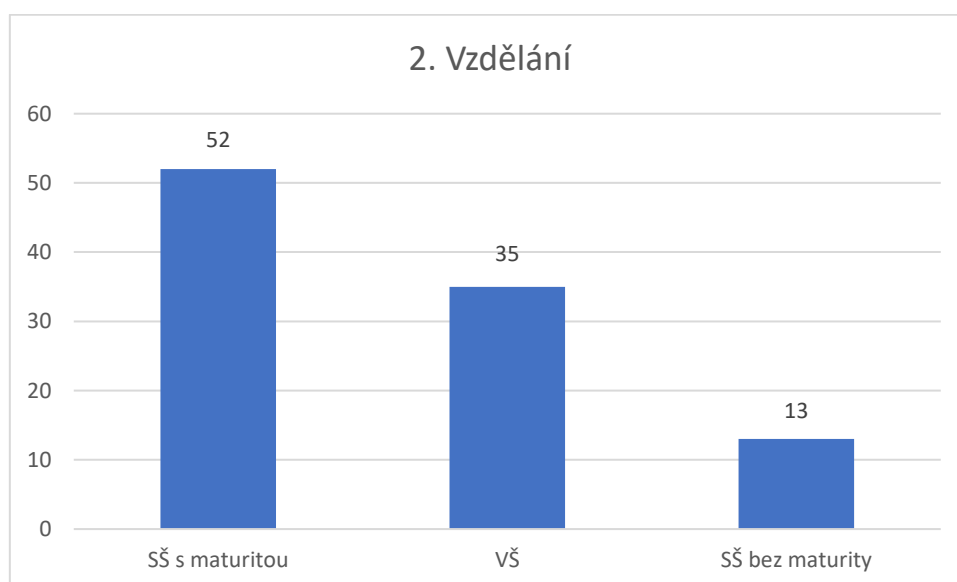
3.4.1 Rozdělení respondentů podle pohlaví

Otázka č. 1: Pohlaví

Tuhle otázku zodpovědělo celkem 100 lidí. Ženy a muži, jak můžeme vidět i z grafu, jsou ve stejném zastoupení, aby byl vyvážený vzorek a tím bylo umožněno objektivnější vyvození závěrů z celého dotazníku. Pokud jde o zajištění respondentů, tak počet 50 žen byl nalezen velmi rychle, zatímco 50 ochotných mužských respondentů se hledalo obtížněji.

3.4.2 Rozdělení respondentů dle nejvyšší dosaženého vzdělání

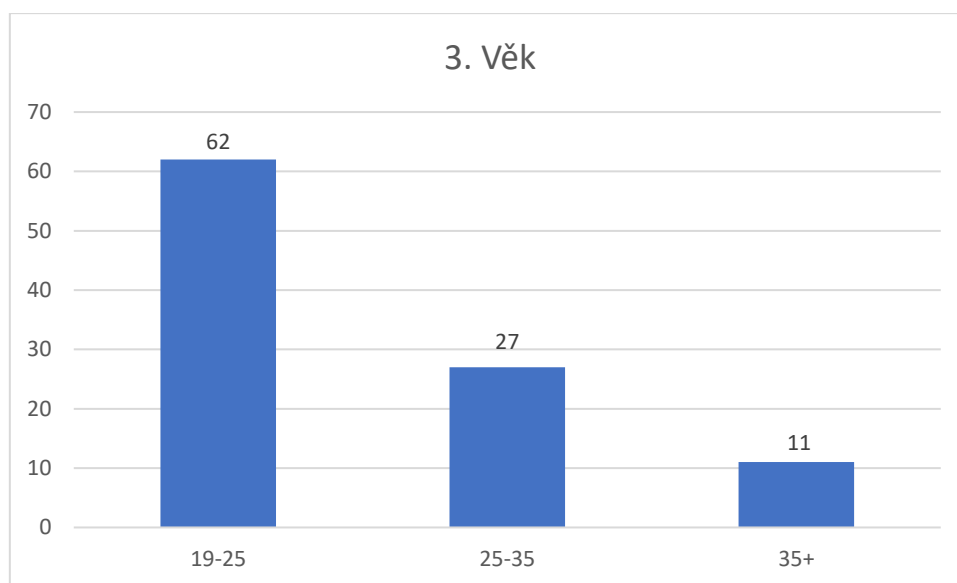
Otázka č. 2: Vzdělání

Otázku č. 2 zodpověděli všichni respondenti, tedy 100 lidí. Nejmenší zastoupení měla skupina se středoškolským vzděláním bez maturity, která měla celkem 13 respondentů (tedy 13 % z celkového počtu). Do této skupiny konkrétněji spadá 8 mužů a 5 žen. Další skupinou je skupina s vysokoškolským vzděláním, kde je celkem 35 respondentů, z toho 16 mužů a 19 žen (35 % z celkového počtu odpovědí). Poslední a nejpočetnější skupinou je ta se středoškolským vzděláním s maturitou, kde počet respondentů přesáhl polovinu a odpovědělo celkem 52 odpovídajících. Z toho bylo 26 žen a 26 mužů (tedy 52 % z celkového počtu).

3.4.3 Rozdělení respondentů podle věku

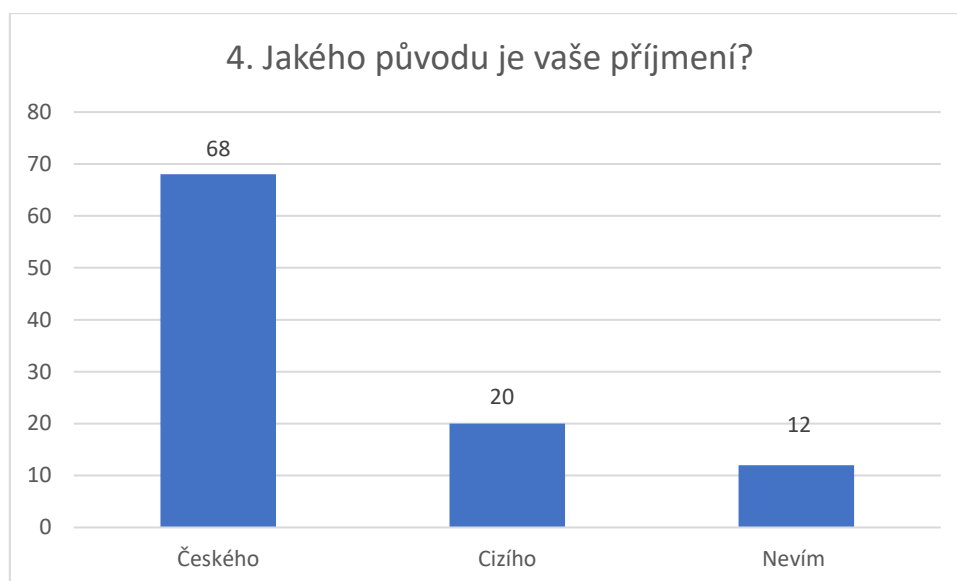
Otázka č. 3: Věk

Na otázku týkající se věku také odpovědělo celkem 100 lidí. Respondenti mohli vybírat ze tří možných odpovědí. Nejvyšší zastoupení má věková kategorie 19–25 (celkem 62 respondentů, tedy 62 % z celkového vzorku). Druhou skupinu zastupuje věková kategorie 25–35 let s celkem 27 respondenty, a to 17 muži a 10 ženami. Nejmenší zastoupení má věková skupina s rozptylem 35+, více než polovinu, dohromady 11 respondentů, z toho 4 mužů a 7 žen. Rozložení věkových hranic účastníků mi přijde adekvátní hlavně z toho důvodu, že pro mě osobně bylo jednodušší oslovit mladší věkovou skupinu respondentů, tedy mé vrstevníky. Snažila jsem se oslovit i další věkové skupiny, ale bohužel nemám tolik kontaktů na lidi v tomto věku, proto je skupina 35+ zastoupena nejmenším množstvím respondentů. Přesto se domnívám, že za tak krátký čas (dva týdny) je výsledek celkového rozložení účastníků více než uspokojivý.

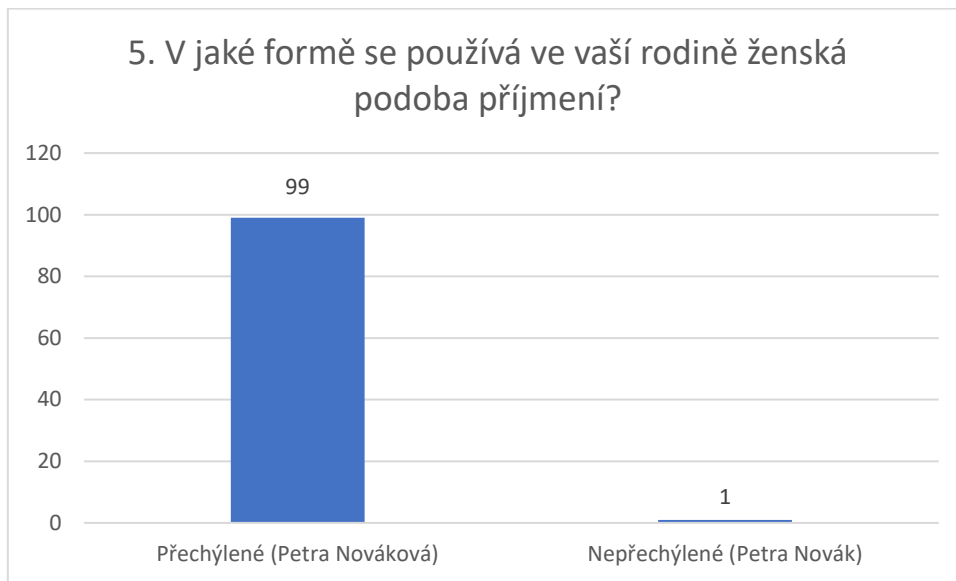
3.5 Vyhodnocení dotazníku

Otázka č. 4: Jakého původu je vaše příjmení?

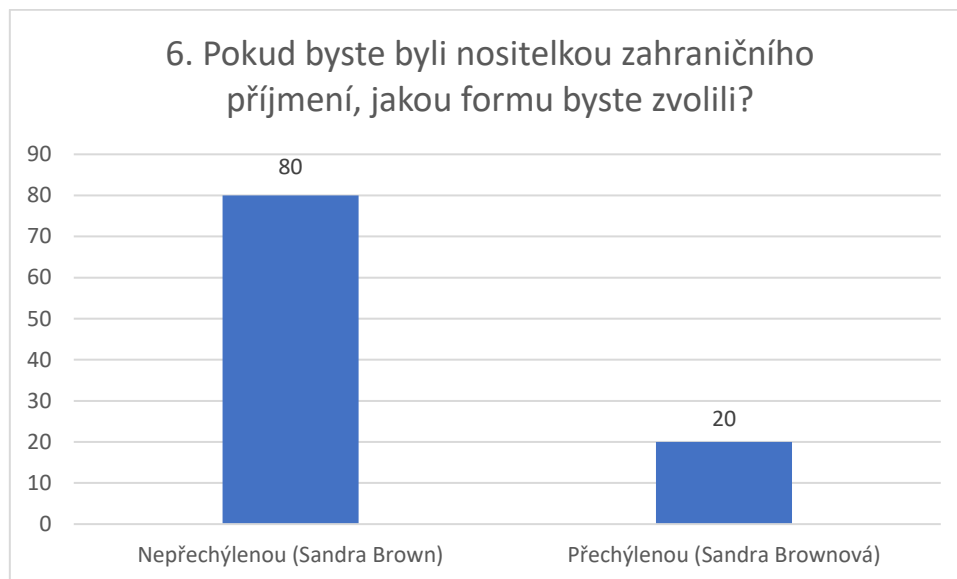
Tuto otázku taktéž zodpovědělo celkem 100 lidí. Cílem bylo zjistit, zda si respondenti uvědomují původ svého příjmení, případně jestli zaregistrovali, že je, či není českého původu. Statistika je následující: celkem 12 lidí si neuvědomuje, případně si ani nedokáže vydedukovat, jakého původu je jejich příjmení, a proto na otázku odpověděli možností „Nevím“. Celkem takto odpovědělo 10 mužů a 2 ženy. Do skupiny, která své příjmení považuje za cizí se zařadilo celkem 20 respondentů, z toho je 10 žen a 10 mužů. Nejpočetnější skupinou jsou lidé, kteří si uvědomují, odkud jejich příjmení pochází a jako možnost zaškrtnuli původ český. Na tuto otázku tímto způsobem odpovědělo celkem 68 lidí, což je více než polovina respondentů (68 %). V této otázce je jedna velká nevýhoda, tou je možnost, že respondenti pouze předpokládají, zda je jejich jméno cizího nebo českého původu, proto se v této otázce můžeme spokojit pouze s domněním, že odpovídali správně, ale je možné, že využili vlastních dedukčních schopností a původ svého příjmení si vyvodili, případně je jejich odpověď tipem.

Otázka č.5: V jaké formě se používá ve vaší rodině ženská podoba příjmení?

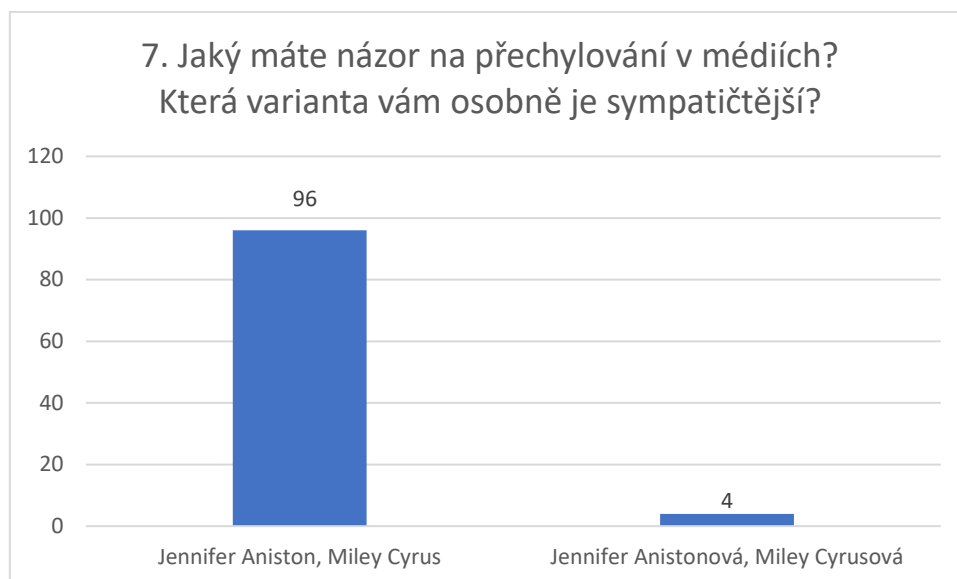
Ve zhodnocení této otázky je to vcelku jednoznačné. Až na jednu respondentku spadající do ženské kategorie všichni odpověděli stejně, a to tak, že v jejich rodině se ženská podoba příjmení používá v přechýlené podobě, tedy například Petra Nováková. Tímto způsobem odpovědělo celkem 99 respondentů, z toho 50 mužů a 49 žen. Z tohoto výsledku můžeme usoudit, že přechylování v rodinách je stále velmi časté a pro ženy přirozené. Avšak v případě příkladu příjmení Petra Schneider je možné, že by respondenti odpovídali jiným způsobem, což znamená, že velkou roli v této otázce hraje původ příjmení a jeho celková podoba.

Otázka č.6: Pokud byste byli nositelkou zahraničního příjmení, jakou formu byste zvolili?

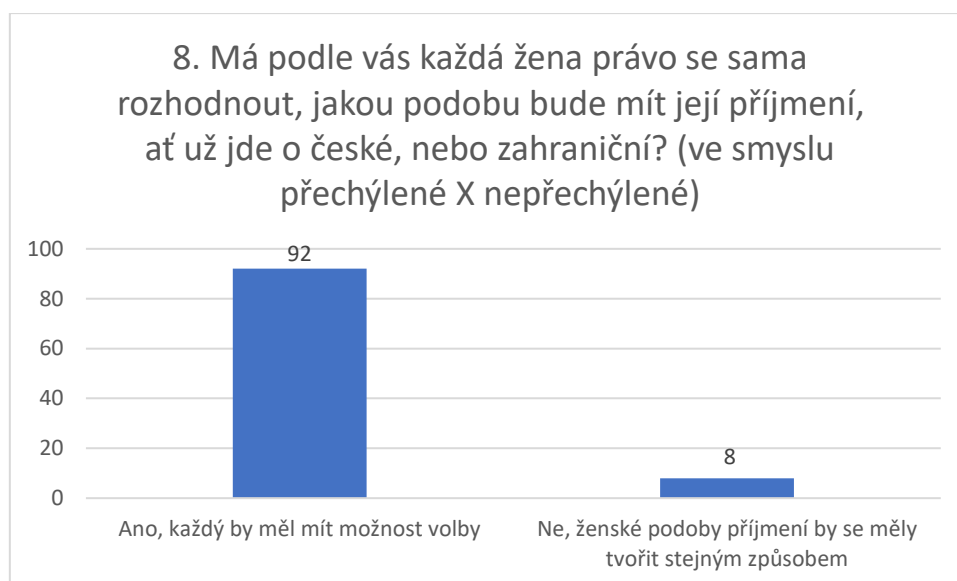
Na otázku č. 6 odpovědělo celkem 20 (20 % z celkového počtu) lidí způsobem, že pokud by byli nositelkou zahraničního příjmení, tak by si zvolili přechýlenou formu, tedy například Sandra Brownová. Tuto odpověď zvolilo 13 mužů a 7 žen. Nositelů zahraničního příjmení, kteří by si jej nepřechýlili, a tedy zvolili možnost Sandra Brown, je podstatně větší množství, celkem 80 respondentů (80 % ze všech). Tuto odpověď zvolilo celkem 43 žen a 37 mužů. Na této odpovědi lze vidět skutečnost, že dochází ke globalizaci a celkové modernizaci, na které společnost reaguje i touto skutečností, i lidé pozorují změny v přechylování cizích příjmení a raději by jej nechali nepřechýlené, aby se dále nekomolili. Je ale samozřejmé, že tolerance vůči nepřechýleným příjmením do určité míry záleží na typu příjmení.

Otázka č.7: Jaký máte názor na přechylování v médiích? Která varianta vám osobně je sympatičtější?

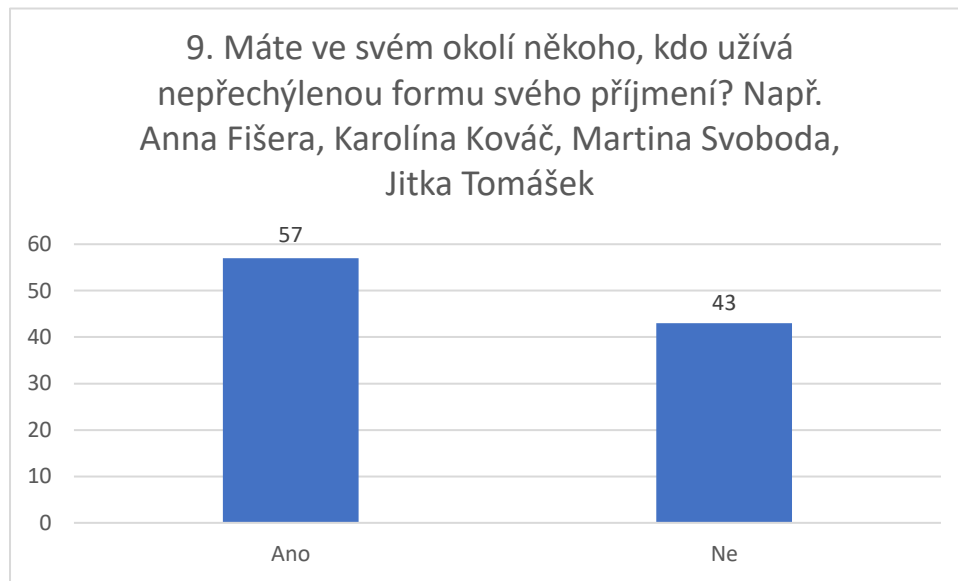
Otázka č.7 byla skoro všemi respondenty zodpovězena jednoznačně. Celých 96 respondentů na otázku týkající se přechylování v médiích, konkrétněji, která ze dvou položených variant jim přijde sympatičtější odpověděli jednohlasně, tedy že jsou pro tvar nepřechýlený: Jennifer Aniston, Miley Cyrus. Přesně takto odpovědělo 48 žen a 48 mužů. Výjimkou jsou 4 respondenti, kteří odpověděli odlišně a více sympatizují s tvary přechýlenými: Jennifer Anistonová, Miley Cyrusová (2 ženy a 2 muži). Z tohoto výsledku můžeme usoudit, že lidé už jsou zvyklí na určité tvary příjmení celebrit a přechýlená forma jim není tak blízká hlavně z toho důvodu, že ve spoustě médiích, ať už časopisech, televizi nebo na internetu, vidají podobu nepřechýlenou.

Otázka č. 8: Má podle vás každá žena právo se sama rozhodnout, jakou podobu bude mít její příjmení, ať už jde o české, nebo zahraniční? (ve smyslu přechýlené X nepřechýlené)

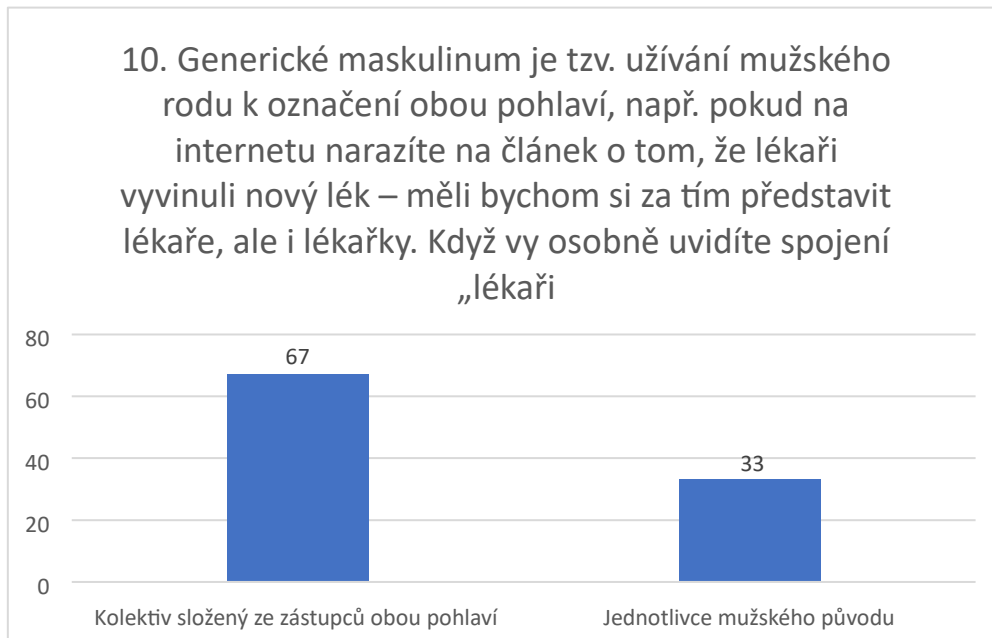
Při kladení této otázky mě zajímalo, jaký budou mít respondenti názor na přechylování příjmení a jestli si myslí, že každá žena by si o svém příjmení a jeho podobě měla rozhodovat sama. Na tuto otázku odpovědělo celkem 100 lidí, z čehož podstatná většina, přesněji 92 lidí je toho názoru, že každá žena by měla mít možnost volby, a tedy stanovit si svou podobu příjmení tak, aby vyhovovala právě jí. Konkrétněji takto odpovědělo 44 mužů a 48 žen. Zbytek respondentů, tedy 8 lidí je naopak toho názoru, že ženské podoby příjmení by se měly tvořit stejným způsobem a ženy samotné by o tom osobně rozhodovat neměly. Tímto způsobem odpovědělo celkem 6 mužů a pouze 2 ženy.

Otázka č.9: Máte ve svém okolí někoho, kdo užívá nepřechýlenou formu svého příjmení? Např. Anna Fišera, Karolína Kováč, Martina Svoboda, Jitka Tomášek

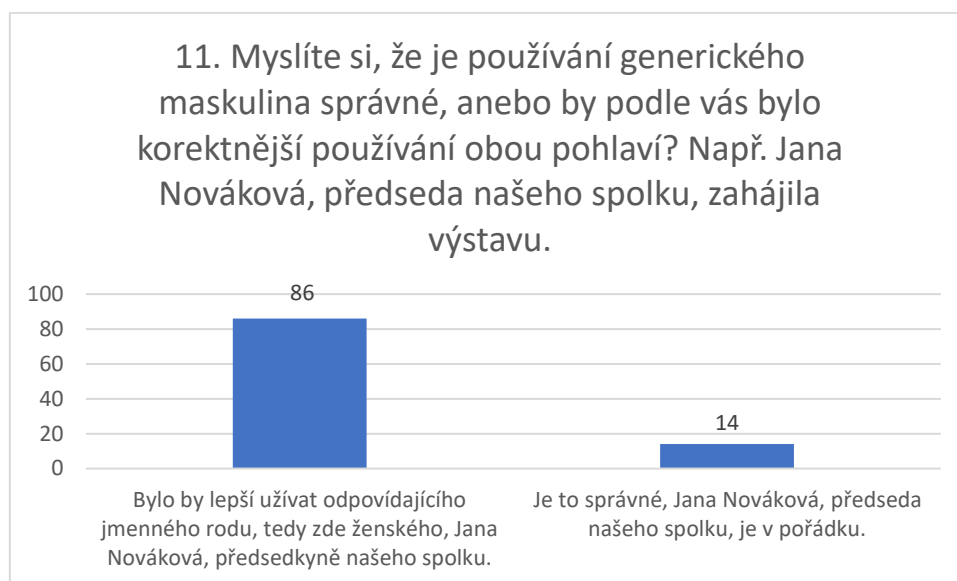
Při tázání této otázky mě zajímalo, zda respondenti ve svém okolí mají ženy, které používají nepřechýlenou formu svého příjmení, ať už českého nebo cizího. Jako příklady jsem uvedla jména: Anna Fišera, Karolína Kováč, Martina Svoboda, Jitka Tomášek. Více než polovina, tedy 57 dotazujících mi odpověděla kladně, a to, že ve svém okolí nebo rodině někoho s nepřechýleným příjmením mají. Celkem tedy 31 mužů a 26 žen. Zbytek odpovídajících, tedy 43 respondentů, odpovědělo záporným způsobem, a to, že ve svém okolí ani v rodině neznají nikoho, kdo by měl nepřechýlené příjmení. Tuto odpověď zvolilo 19 mužů a 24 žen.

Otázka č.10: Generické maskulinum je tzv. užívání mužského rodu k označení obou pohlaví, např. pokud na internetu narazíte na článek o tom, že lékaři vyvinuli nový lék – měli bychom si za tím představit lékaře, ale i lékařky. Když vy osobně uvidíte spojení „lékaři vyvinuli“, vybavíte si za tím ...?

V této otázce jsem osvětlila, co je to generické maskulinum a kdy se používá. Dále jsem zkoumala, zda si respondenti pod klasickou větou v článku: Lékaři vyvinuli nový lék, vybaví lékaře pouze mužského pohlaví, anebo si představí i ženy, tedy lékařky. Výsledek je vcelku překvapující, více než polovina si pod tímto spojením představí kolektiv složený ze zástupců obou pohlaví, a to přesně 67 respondentů. Zajímavým faktem je, že tuto odpověď zvolilo celkem 42 mužů a pouze 25 žen. Zbytek, tedy 33 lidí, si pod tímto spojením představí pouze jednotlivce ve smyslu mužů. Tímto způsobem odpovídalo 8 mužů a 25 žen.

Otázka č.11: Myslíte si, že je používání generického maskulina správné, anebo by podle vás bylo korektnější používání obou pohlaví? Např. Jana Nováková, předseda našeho spolku, zahájila výstavu.

U poslední otázky mého dotazníku jsem chtěla zjistit, zda si respondenti myslí, že užívání generického maskulina je správné, anebo jestli by podle nich bylo korektnější používání obou pohlaví. Jako příklad jsem uvedla jména: Jana Nováková, předseda našeho spolku, zahájila výstavu. Drtivá většina odpovídajících je toho názoru, že by bylo lepší užívat odpovídajícího jmenného rodu, tedy ženského, Jana Nováková, předsedkyně našeho spolku. Tuto odpověď zvolilo celkem 40 mužů a 46 žen. Zbytek respondentů, celkem 14 z nich (z toho 10 mužů a 4 ženy) je naopak toho názoru, že je správná forma vyjádření Jana Nováková, předseda našeho spolku, a že v tom nevidí žádný problém.

3.6 Celkové vyhodnocení výzkumu

V úvodu jsem si stanovila tři výzkumné otázky, na které v této části práce odpovím na základě vyhodnocení online dotazníku.

Je mladší generace více přístupná nepřechylování příjmení?

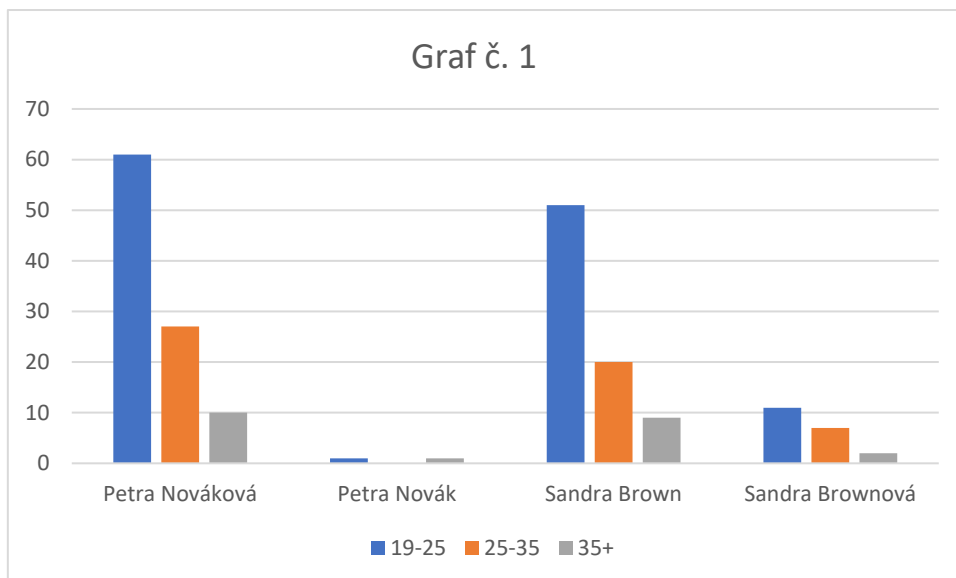
Tato otázka byla stanovena na základě předpokladu, že mladší generace bude více přístupná změnám komunikace v českém jazykovém systému. Přechylování, respektive nepřechylování příjmení, je velmi aktuálním tématem rezonujícím českou společností. Důkazem toho je i širší povědomí mladší generace o této problematice.

Z výsledných odpovědí, zobrazených v grafu č. 1, je více než zřejmé, že respondenti odpovídající na tento dotazník se neliší v názoru nepřechýlování na základě věkové rozdílnosti.

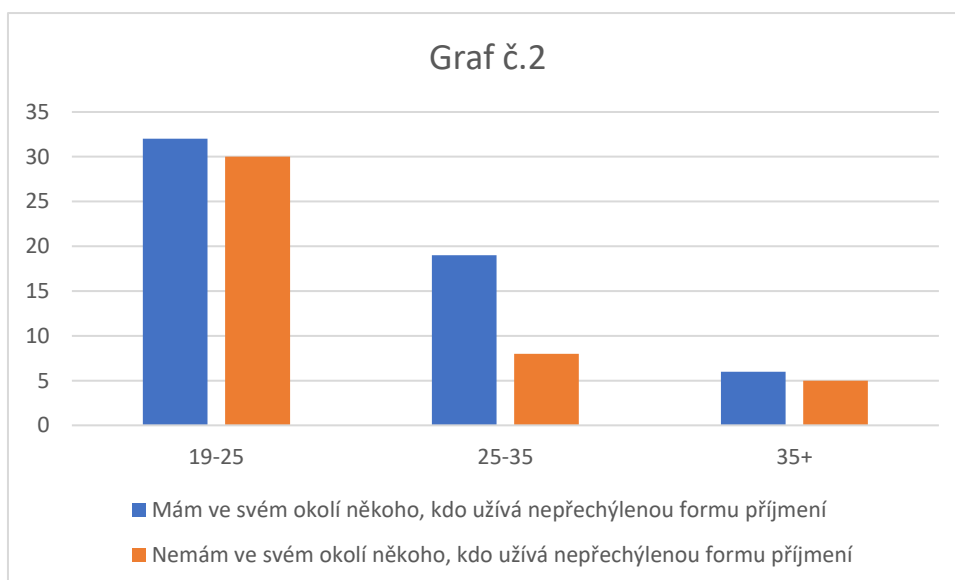
Všechny tři věkové skupiny souhlasí s tím, že je pro ně přirozené přechýlovat příjmení česká, naopak příjmení zahraniční je pro většinu sympatičtější nechat ve formě nepřechýlené, samozřejmě až na nějaké výjimky. Z otázky č. 9 v dotazníku je možné vyvodit, že mladší generace respondentů má větší možnosti setkávat se s lidmi, kteří mají nepřechýlená příjmení, než věková skupina 35+, samozřejmě také záleží na tom, v jaké sociální skupině se určitý odpovídající jedinec pohybuje. Obecně lze ale říci, že nejmladší skupina respondentů má největší zastoupení, co se týče známých s nepřechýleným příjmením, a to ať už jde o příjmení českého anebo cizího původu. Tento předpoklad můžeme vidět znázorněn v grafu č. 2. Důležitým faktorem je samozřejmě také to, že respondentů 35+ je podstatně méně než respondentů z nižších věkových skupin, proto je možné, že kdyby dotazník měl stejný počet respondentů ve všech věkových kategoriích, výsledky by mohly být odlišné.

Mají respondenti tendenci přechýlovat spíše česká než zahraniční příjmení?

Na tuto výzkumnou otázku budu odpovídat na základě odpovědí ze tří otázek položených v dotazníku. Tyto otázky jsou: Otázka č. 5: „*V jaké formě se používá ve vaší rodině ženská podoba příjmení?*“, otázka č. 6: „*Pokud byste byli nositelkou zahraničního příjmení, jakou formu byste zvolili?*“, otázka č. 9: „*Máte ve svém okolí někoho, kdo užívá nepřechýlenou formu svého příjmení? Např. Anna Fišera, Karolína Kováč, Martina Svoboda, Jitka Tomášek*“. Na tyto otázky odpovědělo celkem 100 respondentů v rozmezí tří věkových kategorií. Věková kategorie 19–25 let byla zastoupena dominantně, a to celkem 62 odpovídajícími. Druhou věkovou kategorie v rozmezí 25–35 let zastoupilo celkem 27 respondentů. Nejmenší vzorek odpovědí je od skupiny 35+, a to celkem 11 respondentů. Z výsledků je možné odvodit, že česká příjmení v zastoupení všech věkových kategorií máme tendenci stále přechýlovat, kdežto u příjmení cizích je tato tendence nižší. Důkazem toho je celkových 98 odpovědí pro přechýlení jména Petra Nováková, oproti pouhým 2 odpovědím pro nepřechýlení Petra Novák. Oproti tomu stojí příjmení cizí, které zase většina respondentů spíše nepřechýluje. Pro jméno Sandra Brown se rozhodlo celkem 80 respondentů, zatímco 20 z nich bylo spíše pro přechýlenou formu, tedy Sandra Brownová. Obecně tedy můžeme z výsledků dotazníku vyhodnotit, že respondenti všech věkových kategorií u českého příjmení volí možnost přechýlenou, kdežto u zahraničního příjmení zaujímají tendenci příjmení ponechat v jeho základním tvaru, a tedy ho nepřechýlovat. Výsledek je graficky znázorněn v grafu č. 1.

Otázka č. 9 v dotazníku se zabývá respondentovým okolím. Můžeme vypočítat, že nejvíce lidí, kteří ve svém okolí mají někoho s nepřechýleným příjmením je ve skupině nejmladší, ve věkovém rozmezí 19–25 let. Jedná se celkem o 32 respondentů. Zbytek, tedy 30 respondentů, ve svém okolí dle odpovědi nezaregistrovalo jedinou osobu, která by příjmení měla nepřechýlené. Dá se tedy říci, že předpoklad o přechylování spíše českých oproti cizím příjmením se potvrdil a všechny věkové kategorie jsou podobného názoru. Ve věkové skupině 25–35 let odpovědělo celkem 19 respondentů kladně na to, že ve svém okolí mají někoho s nepřechýleným příjmením, což nás může vést k názoru, že i další věková kategorie registruje nepřechylování příjmení, okolí respondentů na něj reaguje a také ho v určité míře začíná používat.

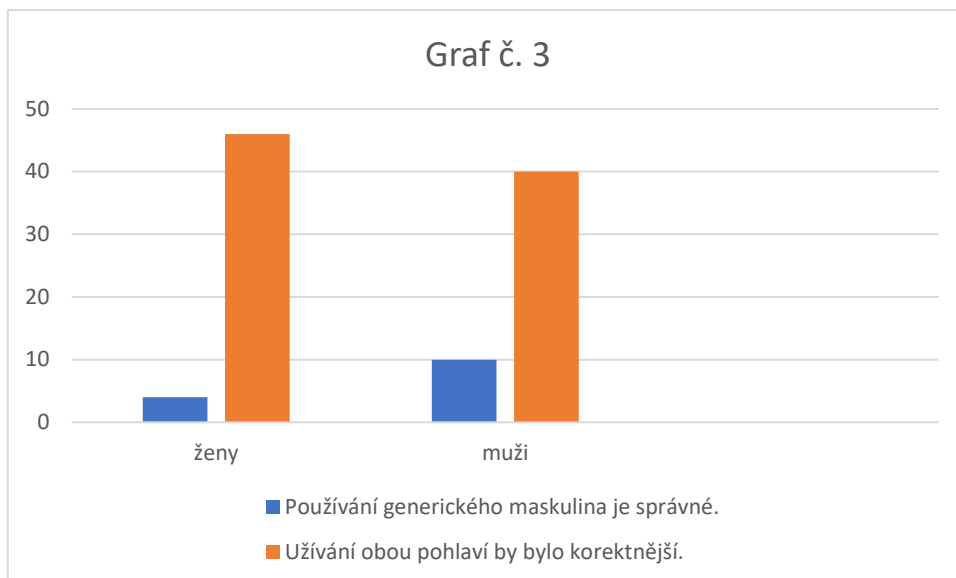

Představí si lidé při užití generického maskulina pouze muže nebo obě pohlaví?

Tato výzkumná otázka byla stanovena na základě zhlédnutí instagramového příspěvku, který rozebíral téma „*Jak na genderově inkluzivnější jazyk?*“⁵ Pod ním se strhla diskuze, která mimo jiné zahrnovala názory používání středního rodu, tedy do jaké míry je možno ovlivnit náš společný jazyk, aby mohl reprezentovat všechna pohlaví a mimo jiné nakoukl i téma generického maskulina. Na základě tohoto příspěvku mi přišlo zajímavé zjistit, zda i v mém okolí je generické maskulinum běžnou věcí, případně co si o tom lidé myslí. Na tomto tématu jsou založeny i dvě otázky z dotazníku, konkrétně otázka č. 10 se zněním: „*Generické maskulinum je tzv. užívání mužského rodu k označení obou pohlaví, např. pokud na internetu narazíte na článek o tom, že lékaři vyvinuli nový lék – měli bychom si za tím představit lékaře, ale i lékařky. Když vy osobně uvidíte spojení „lékaři vyvinuli“, vybavíte si za tím ...?*“ a otázka č. 11: „*Myslíte si, že je používání generického maskulina správné, anebo by podle vás bylo korektnější používání obou pohlaví? Např. Jana Nováková, předseda našeho spolku, zahájila výstavu.*“ Z výsledků výzkumu můžeme usoudit, že více než polovina respondentů, přesněji 67, si pod formulací „*lékaři vyvinuli ...*“ představí obě pohlaví a nejen muže, tudíž se tato výzkumná otázka nepotvrdila. Za zmínku také stojí fakt, že celkem 42 mužů za touto frází vidí ženy i muže, tedy pracovní kolektiv, ale pouze 25 žen na to má stejný názor. Z toho můžeme usoudit, že ženy už již z jakéhosi zaběhlého stereotypu ani nenapadne, že by se na výzkumu mohly podílet i ženy, pokud nejsou doslovně zmíněny. Z grafu č. 3 je zřejmé, že co se týče užívání generického maskulina, i muži nad tímto tématem přemýšlejí více a přijde jim vhodné užívat obou pohlaví spíše než generického maskulina. Celkem 40 mužů z celkových 50 souhlasí s touto odpovědí, což je více než pozitivní zjištění. 46 žen respondentek z celkových 50, je pro užívání obou pohlaví, kdežto 10 mužů z celkových 50 je toho názoru, že užívání generického maskulina je správné.

⁵ Příspěvek dostupný z: <https://www.instagram.com/p/Cqc-IEKnNpq/>. Autor: Martin Konvička (@teapot_in_berlin). Zhlédnuto 31. března 2023.

Graf č. 3

Závěr

Tato bakalářská práce řeší téma genderové korektnosti, které je v dnešní době velmi aktuální. S tím úzce souvisí i přechylování ženských příjmení v českém jazyce. Teoretická část obsahuje dvě hlavní kapitoly. V první z nich je vysvětleno přechylování příjmení, na které potom navazují jednotlivé podkapitoly týkající se teoretického základu pro přechylování, jsou zmíněny i výhody a nevýhody celého procesu. Součástí práce je také samostatná kapitola popisující zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, který specifikuje přechylování příjmení a vysvětluje rozdíl mezi komunikací úřední a neúřední. Dalším rozebíraným tématem bylo přechylování příjmení ve veřejné komunikaci. Zde je možné si povšimnout přístupu určitých médií k přechylování hlavně zahraničních příjmení. Velká část z nich se snaží nechat příjmení v nepřechýleném tvaru, ale lze najít i články, ve kterých se stále přechyluje. To může vést k návyku publika tato příjmení přechylovat. Dle odborníků český jazyk v současném období prochází určitou modernizační fází, jejíž změny se do jazyka adaptují postupně.⁶ Zmíněny byly také názory pro a proti přechylování. Druhá hlavní kapitola byla zaměřena na gender a pojmy s ním spojené. Zde jsem rozebrala pojmy jako genderovou lingvistiku a generické maskulinum, kterými jsem se zabývala mimo jiné i v praktické části. V návaznosti na to jsem se okrajově věnovala i genderové identitě jedinců, která je také základním prvkem genderové role. Na tento pojem a problematiku genderových stereotypů se více zaměřuji v následujících kapitolách. Otázka genderových stereotypů je taktéž zmíněna v teoretické části. Tyto stereotypy jsou součástí určitého vývoje, a proto je potřeba, aby lingvistika rodové stereotypy zkoumala, nikoli kritizovala.⁷ Jsou totiž součástí zažitě evropské kultury a samotný jedinec by si je měl uvědomovat a nějakým způsobem s nimi vědomě pracovat. Dále je zde rozebrán i pojem genderová kultura.

Cílem praktické části bylo zjistit, jakým způsobem o přechylování či nepřechylování ženských příjmení a témat s tím spojených smýšlí respondenti, kteří odpovídali na dotazník. Praktická část je formou případové studie, která byla realizována na základě výsledků online dotazníku, který obsahoval 11 uzavřených otázek, na něž odpovědělo celkem 100 respondentů v časovém rozmezí dvou týdnů. Dotazník mi měl pomoci odpovědět na předem stanovené výzkumné otázky, díky kterým je pak možno stanovit hypotézy, jež by do budoucna mohly být předmětem detailnějšího kvantitativního výzkumu.

⁶ Odkazují ke kapitole 1.6 a na názor Oldřicha Uličného.

⁷ Tímto jevem se z hlediska lingvistiky zabývá Jana Valdová ve své knize *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*.

Respondenti se identifikovali následovně, 50 z nich tvořily ženy, 50 muži. Nejvíce byla zastoupená věková kategorie 19–25 let, celkem v tomto věkovém rozmezí odpovědělo 62 respondentů. Druhá kategorie s 27 respondenty byla v rozmezí 25–35 let a nejméně respondentů, tedy 11, bylo ve věku 35+.

První výzkumná otázka zněla: „*Je mladší generace více přístupná nepřechylování příjmení?*“ Dle dotazníkového šetření jsem zjistila, že z malého vzorku respondentů nelze jednoznačně určit, zda je mladší generace více přístupná k nepřechylování. Respondenti odpovídající na dotazník se neliší v názoru na nepřechylování na základě věkové rozdílnosti. Z tohoto závěru lze poté stanovit hypotézu, jež se v budoucím výzkumu ověří.

Druhá výzkumná otázka zněla: „*Mají respondenti tendenci přechylovat spíše česká než zahraniční příjmení?*“. Z malého vzorku odpovědí na dotazník a jeho výsledků se dá vyvodit, že respondenti všech věkových kategorií u českého příjmení volí možnost přechýlenou, zatímco u příjmení cizího původu mají tendenci nechat ho v jeho základním tvaru, a tedy ponechat ho nepřechýlené. Pro možnost přechýlení českého příjmení je celkem 98 respondentů ze 100, pro přechýlení zahraničního příjmení je celkem 20 respondentů. Dá se tedy konstatovat, že záleží na původu příjmení. V dotazníku bylo použito příjmení anglosaského původu, tudíž je možné, že pokud by bylo zmíněno příjmení například původu germánského, výsledky by se mohly lišit. Třetí výzkumná otázka zněla: „*Představí si lidé při užití generického maskulina pouze muže nebo obě pohlaví?*“. Z dotazníkového šetření lze vyvodit, že více než polovina respondentů, celkově 67 (tedy 67 %), si při užití generického maskulina představí obě pohlaví. Celkem 10 mužů z celkových 50 je názoru, že užívání generického maskulina je správné, zatímco 46 žen z celkových 50 s užíváním nesouhlasí a raději jsou pro užívání obou pohlaví. Tento výsledek je překvapující a je velmi dobře, že i muži si uvědomují, že by bylo vhodné více užívat obou rodových tvarů.

Výsledky této případové studie jsou ovlivněny konkrétními daty a jejich počtem. Pokud bych se rozhodla zkoumat jiná data nebo i širší vzorek (např. 1 000 nebo 10 000 respondentů), je možné, že bych došla k přesnějším výsledkům, případně i k jiným závěrům. Vzhledem k aktuálnosti tohoto tématu by bylo zajímavé detailnější rozpracování některých otázek týkajících se genderové korektnosti a zároveň práce s vyšším vzorkem respondentů pro větší možnosti zobecnění závěrů.

Anotace

Autor práce: Martina Žváčková

Instituce: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, katedra bohemistiky

Název práce: Přechylování v současné češtině a genderová korektnost

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Počet znaků: 110 491

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 48

Klíčová slova: přechylování příjmení, gender, genderová korektnost, generické maskulinum, česká příjmení, zahraniční příjmení, dotazník

Vlastní anotace: Práce se zabývá problematikou genderové korektnosti, se kterou je úzce spojeno i přechylování příjmení. Její teoretická část se zaměřuje na výklad o přechylování příjmení a také teoretickým základem pro přechylování. Dále se práce soustředí na pojem gender, který je rozebírán společně s genderovou kulturou, genderovými stereotypy a generickým maskulinem. Výzkumná část práce je formou případové studie, která byla realizována formou dotazníkového šetření. Toto šetření se týkalo přechylování a nepřechylování příjmení, společně s užíváním generického maskulina. Zpracování výsledků analýzy bylo realizováno v souladu s výzkumnými otázkami, které byly uvedeny v úvodu práce.

Résumé

Title: Gender inflection, feminine formation and gender correctness

Key words: gender inflection of surnames, gender, gender correctness, Czech surnames, foreign surnames, generic masculine, questionnaire

The bachelor thesis deals with the topic of gender correctness and surname inflection in the contemporary Czech language. The theoretical part deals with inflection itself, then it deals with the specific characteristics of surname inflection with other general information concerning inflection. The following chapters then concentrate on the rules for inflection and its advantages and disadvantages. There is also a chapter that covers inflection in terms of legal and linguistic norms. Mention is also made of how feminine surnames are treated by the media. Another theoretical section is devoted to the concept of gender. There are also subchapters on gender stereotypes, gender culture or gender identities. Among other things, the work also pays attention to the generic masculine, which is still commonly used in the Czech language.

The practical part is developed in the form of a case study based on the results of an online research study. It was designed to help answer the predefined research questions. The research questions included the topics of not inflecting surnames depending on age, whether people inflect more Czech or foreign surnames, and whether they can imagine both genders when using a generic masculine and not only men. Based on these research questions, an online research study questionnaire was designed that included a total of 11 closed-ended questions answered by respondents in the age range of 19–35 and above. The questions of the questionnaire were related to the educational attainment, origin of the respondent's surname, among others. In addition, his/her views on the inflection of Czech and foreign surnames, together with his/her attitude towards the use of generic masculinities and his/her preferences were also examined.

The thesis then concludes with an evaluation of the results of the questionnaire and the answers to the research questions that formed the basis for the case study.

Seznam literatury

AION CS. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů – znění od 1. 2. 2022. *Zákony pro lidi* [online]. AION CS 2010–2022 [cit. 2022-03-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301/zneni-20220201>

BÍSEK, Martin. *Co je gender, genderová identita, sexualita a pohlaví?* – Agáta Hrdličková [podcast]. In: *Gay Guys* [online]. Praha 2022-2023, 3.5. 2023 [cit. 2023-06-10]. Dostupné z: <https://gayguys.cz/zdravi/epizoda-12-co-je-gender-genderova-identita-sexualita-a-pohlavi/>

BOP (pseud.). Julia Robertsová a Jennifer Anistonová: Nečekané propojení těl!. *Blesk.cz* [online]. 2001–2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/celebritysvetove-celebrity/734478/julia-robertsova-a-jennifer-anistonova-necekane-propojeni-tel.html>

CIBULKA, Aleš, SATURKOVÁ, Jitka (ed.). *O češtině*. Vyd. 1. Praha: Česká televize, 2007. Edice České televize. ISBN 978-80-85005-83-7

ČERNÁ, Anna. Časopis *Živa* [online]. Academia, SSČ AV ČR, 2021, (1) [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/prechylovani-prijmeni.pdf>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Gender: Základní pojmy* [online]. In: 2013 [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy

ČMEJRKOVÁ, Světlá. *Rod v jazyce a komunikaci: Specifika češtiny*. Slovo a slovesnost. [online]. 2002, 63(4), s. 263–286. Ústav pro jazyk český AV ČR. ISSN 0037-7031. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4086>

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8

DLUBALOVÁ, Klára. Změna! Od ledna mohou ženy používat příjmení v nepřechýleném tvaru bez jakýchkoli dalších podmínek. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2022 [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/zmena-od-ledna-mohou-zeny-pouzivat-prijmeni-vneprechylenem-tvaru-bez-jakychkoli-dalsich-podminek.aspx>

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 255 s. ISBN 978-80-7367-815-9.

HAJ (pseud.). Ginny z Harryho Pottera se vdala! Detaily eko veselky rok tajila. *Blesk.cz* [online]. 2001–2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/celebritysvetove-celebrity/739628/ginny-z-harryho-pottera-se-vdala-detaily-eko-veselky-roktajila.html>

HAMPSON, J. L.: Determinants of Psychosexual Orientation. In: Beach, F. A. (ed): *Sex and Behaviour*, John Wiley, 1965

HORNÍK, Ondřej, TOMÁŠEK, Pavel. Deník N upouští od praxe přechylování cizích ženských příjmení. *Deník N.cz* [online]. 1. 1. 2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://denikn.cz/1040754/denik-n-upousti-od-praxe-prechylovani-cizich-zenskych-prijmeni/>

HUBÁČEK, Jaroslav, JANDOVÁ, Eva a SVOBODOVÁ, Jana. *Čeština pro učitele*. Vyd. 3. [Opava]: Vademecum Bohemiae, 2002. 323 s. ISBN 80-86041-33-6.

IŠ (pseud.). Trable Jennifer Anistonové (54): Roky mě omezuje nespavost!. *Blesk.cz* [online]. 2001–2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/celebrity-svetovecelebrity/737396/trable-jennifer-anistonove-54-roky-me-omezuje-nespavost.html>

CHRASTINA, Jan. *Případová studie - metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu* [online]. In: Olomouc, 2019 [cit. 2023-04-27]. ISBN 978-80-244-5373-6. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=mpksEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=p%C5%99%C3%ADpadov%C3%A1+studie+&ots=5bs2ILV8eL&sig=fqBQXwkfdsApH2jJmSeW5McTW4&redir_esc=y#v=onepage&q=p%C5%99%C3%ADpadov%C3%A1%20studie&f=false

JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. 162 s.

KLABÍKOVÁ RÁBOVÁ, Tereza a Robert ADAM. Sestřička Křupala v ordinaci doktorky Veselý aneb Ještě k „ohýbání ohýbání“. *Aktuálně.cz* [online]. 24. 09. 2019 [cit. 2023-06-18]. Dostupné z: <https://blog.aktualne.cz/blogy/pohled-zblizka.php?itemid=34817>

KNAPPOVÁ, Miloslava. *K jazykovým a právním aspektům přechylování příjmení v češtině*. In: *Naše řeč* [online]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7728>

KNAPPOVÁ, Miloslava. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. 2. vydání. Liberec: AZ KORT, 2008. [cit. 2023-04-07].

KNAPPOVÁ, Miloslava. *Přechylování příjmení jako problém kodifikační a legislativní (návrh doplňkové kodifikační úpravy)*. In: Naše řeč [online]. 1992, č.1, s.12-21. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7046>

KNAPPOVÁ, Miloslava. *Přechylování příjmení v češtině (Pravidla a systematický přehled)*. In: Naše řeč. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 1979, 62(5), s. 225–233. [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6153>

KNAPPOVÁ, Miloslava. *Příjmení. Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020 [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PŘÍJMENÍ>

KOMÁREK, Miroslav, KOŘENSKÝ, Jan, PETR, Jan, VESELKOVÁ, Jarmila, a kolektiv, 1986. *Mluvnice češtiny (2)*. Praha, Academia. 536 s. [cit. 2023-04-07].

KOMŮRKOVÁ, Kristýna. Jmenují se Emma Smetana, či Petra Svoboda. Proč to té češtině dělají? *iDnes.cz* [online]. MAFRA, 1999–2023 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/moda/prechylovani-prijmeni.A130909_121451_styl_jup

KOTÍK, Antonín. *Naše příjmení*. Praha: Nákladem Jana Kotíka knihkupce, 1897. [cit. 2023-04-20].

LAUDER, Silvie. Boj za přechylování je odpor proti ženám, které zase něco chtějí. *Respekt* [online]. 3. 7. 2021 [cit. 2023-03-25]. ISSN 1801-1446. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/kontext/boj-za-prechylovani-je-odpor-proti-zenam-ktere-zase-necochteji>

MALINDA, Jan. Kopněte si do češtiny. Mapovali jsme, proč přechylovat a proč ne. *iDnes* 27. srpna 2011 [online]. MAFRA, 1999–2023 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/prechylovat-prijmeni-koncovka-ova-prechylovani.A110826_112623_domaci_jw

MOLDÁNOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. Agentura Pankrác s.r.o. 2010. ISBN 978-808678114-3.

NESEHNUTÍ Brno. 2005 – *Genderové stereotypy v médiích a jazyce*. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <http://zenskaprava.cz/files/genderov%C3%A9-stereotypy-v-m%C3%A9di%C3%ADch-a-vjazyce.pdf>

OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403 6.

PAVLICA, Karel. Gender, transgender, cisgender – co to jsou zas za novoty?. Prague pride z. s. [online]. 24. 3. 2021 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://praguepride.cz/cs/cteni-a-foto/clanky/1557-gender-transgender-cisgender-co-to-jsou-zas-za-novoty>

PLECHÁČOVÁ, Dagmar. Zrzka Ginny z Harryho Pottera jako nevěsta. O fotky ze svatby se podělila až po roce!. *Super.cz* [online]. 2010–2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.super.cz/1115358-zrzka-ginny-z-harryho-pottera-jako-nevesta-o-fotky-zesvatby-se-podelila-az-po-roce.html>

PLESKALOVÁ, Jana, 2017. *Příjmi*. [online] In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [cit. 2021-01-30] Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PŘÍJMÍ>

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.

STOLLER, Robert.: *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. Science House, 1968. ISBN 0701203218

ŠTÍCHA A KOL., František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2205-9.

ÚJČ AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008–2021. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

ULIČNÝ, Oldřich. *Přechylování není bez souvislostí*. *Lidové noviny* [online]. 12. 9. 2019, 2019, 12-13 [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: <https://www.pressreader.com/czech-republic/lidovenoviny/20190912/281732681181463>

VALDROVÁ, Jana. *K české genderové lingvistice*. *Naše řeč*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 1997, 80(2), s. 87–91. Dostupné též z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7365>

VALDROVÁ A KOL., Jana. *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 1-80 [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/studium/A100125_BAR_GENDER_PRIRUCKA.PDF

VALDROVÁ, Jana. „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ *Testy generického maskulina v českém jazyce*. *Naše řeč*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008, 91(1), s. 26–38. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7976>

VALDROVÁ, Jana. *Žena, muž a sociální pohlaví* [online]. 29. 11. 2010 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.valdrova.cz/2010/11/zena-muz-a-socialni-pohlavi/#more-54>

VALDROVÁ, Jana. *Gender. Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020 [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENDER>

VALDROVÁ, Jana. *Genderová lingvistika. Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020 [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENDEROV%C3%81%20LINGVISTIKA>

VALDROVÁ, Jana. *Genderově vyvážené vyjadřování. Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020 [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENDEROV%C4%9A%20VYV%C3%81%C5%BDEN%C3%89%20VYJAD%C5%98OV%C3%81N%C3%8D>

VALDROVÁ, Jana. *Generické maskulinum. Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020 [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ MASKULINUM>

ZIKOVÁ, Markéta. *K podstatě slovtvorného procesu přechylování*. In: *Linguistica Brunensia – SPFFBU*, 51, 2003. Brno. s. 125–132. ISSN 1803-7410.

Přílohy

1. Pohlaví*

Vyberte jednu odpověď

Žena

Muž

Jiné

2. Vzdělání*

Vyberte jednu odpověď

SŠ bez maturity

SŠ s maturitou

VŠ

Příloha č. 1

3. Věk*

Vyberte jednu odpověď

19-25

25-35

35+

4. Jakého původu je vaše příjmení?*

Vyberte jednu odpověď

Českého

Cizího

Nevím

Příloha č. 2

5. V jaké formě se používá ve vaší rodině ženská podoba příjmení?*

Vyberte jednu odpověď

Přechýlené (Petra Nováková)

Nepřechýlené (Petra Novák)

6. Pokud byste byli nositelkou zahraničního příjmení, jakou formu byste zvolili?*

Vyberte jednu odpověď

Přechýlenou (Sandra Brownová)

Nepřechýlenou (Sandra Brown)

Příloha č. 3

7. Jaký máte názor na přechylování v médiích? Která varianta vám osobně je sympatičtější?*

Vyberte jednu odpověď

Jennifer Aniston, Miley Cyrus

Jennifer Anistonová, Miley Cyrusová

8. Má podle vás každá žena právo se sama rozhodnout, jakou podobu bude mít její příjmení, ať už jde o české, nebo zahraniční? (ve smyslu přechýlené X nepřechýlené)*

Vyberte jednu odpověď

Ano, každý by měl mít možnost volby

Ne, ženské podoby příjmení by se měly tvořit stejným způsobem

Příloha č. 4

9. Máte ve svém okolí někoho, kdo užívá nepřechýlenou formu svého příjmení? Např. Anna Fišera, Karolína Kováč, Martina Svoboda, Jitka Tomášek*

Vyberte jednu odpověď

Ano

Ne

10. Generické maskulinum je tzv. užívání mužského rodu k označení obou pohlaví, např. pokud na internetu narazíte na článek o tom, že lékaři vyvinuli nový lék – měli bychom si za tím představit lékaře, ale i lékařky. Když vy osobně uvidíte spojení „lékaři vyvinuli“, vybavíte si za tím ...?*

Vyberte jednu odpověď

Jednotlivce mužského původu

Kolektiv složený ze zástupců obou pohlaví

Příloha č. 5

11. Myslíte si, že je používání generického maskulina správné, anebo by podle vás bylo korektnější používání obou pohlaví? Např. Jana Nováková, předseda našeho spolku, zahájila výstavu.*

Vyberte jednu odpověď

Je to správné, Jana Nováková, předseda našeho spolku, je v pořádku.

Bylo by lepší užívat odpovídajícího jmenného rodu, tedy zde ženského, Jana Nováková, předsedkyně našeho spolku.

Příloha č. 6